

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка випускової кафедри
_____ О.А. Хомерікі
«07» червня 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»

Тема: Інновації в освітній системі:соціологічний аспект

Текст роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Виконавець: студентка СЛ-411 Гарбарець Тетяна Василівна

Керівник: кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та політології Стригуль Марина Василівна

Нормоконтролер

Стригуль М.В.

КИЇВ 2021

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 94 сторінок, 17 рисунків, 44 посилань на літературні джерела.

Об'єкт дослідження: інновації в освітній системі.

Мета роботи: провести соціологічний аналіз інноваційного розвитку системи освіти.

Методи дослідження: на основі компаративістського, структурного, та аналітичного методів дослідження було висвітлено різноманітні наукові погляди і підходи щодо інновацій в освітній системі.

Соціологічним методом даного дослідження став вторинний аналіз результатів досліджень за темою роботи. Був проведений збір фактів, їх класифікація, виявлені властивості, зв'язки щодо інновацій в освіті.

Предмет дослідження: особливості прояву інновацій в освітній системі.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

1. здійснити концептуалізацію поняття інновацій як соціального процесу;
2. проаналізувати основні наукові підходи до вивчення поняття «інновації» в соціології;
3. розглянути освітню система як предмет соціологічного дослідження;
4. з'ясувати роль і значення інноваційного розвитку освітніх систем світу;
5. виявити проблематику інноваційного розвитку сучасних освітніх систем;
6. дослідити особливості прояву інновацій в освітній системі України.

Ключові слова: ІННОВАЦІЯ, СИСТЕМА ОСВІТИ, ОСВІТА.

ABSTRACT

Thesis contains: 94 pages, 17 figures, 44 referenses to published data.

Object of study: innovations in the educational system.

Objective: to conduct a sociological analysis of the innovative development of the education system.

Research: On the basis of comparative, structural and analytical research methods, various scientific views and approaches to innovation in the educational system were highlighted.

The sociological method of this study was a secondary analysis of the results of the study on the research topic. A collection of facts, their classification, identified properties, references to innovations in education were conducted.

Purpose of the study: features of manifestation of innovations in the educational system.

To achieve this goal in the work of the following tasks:

1. to conceptualize the concept of innovation as a social process;
2. to analyze the main scientific approaches to the study of the concept of "innovation" in sociology;
3. consider the educational system as a subject of sociological research;
4. to find out the role and significance of innovative development of educational systems of the world
5. identify issues of innovative development of modern educational systems;
6. to study the peculiarities of the manifestation of innovations in the educational system of Ukraine.

Keywords: INNOVATION, EDUCATION SYSTEM, EDUCATION.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ.....	8
1.1. Концептуалізація поняття "інновації"	8
1.2. Основні теоретичні підходи до вивчення поняття "інновації" в соціології	14
Висновок до першого розділу	21
РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ.....	23
2.1. Освітня система як предмет соціологічного дослідження.....	23
2.2. Роль і значення інноваційного розвитку освітніх систем світу	34
Висновок до другого розділу	42
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	46
3.1. Програма емпіричного соціологічного дослідження	46
3.2. Методологія та результати дослідження іновацій в освітній системі сучасної України	56
Висновок до третього розділу.....	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні інформаційне суспільство вимагає серйозних інноваційних перетворень, адже процес стрімких змін охопив майже всі сфери людського життя. Інновація – це засіб вирішення багатьох проблем старої, застарілої системи. Зокрема, це стосується системи освіти. Вона відіграє неабияку роль у цивілізаційному розвитку суспільства, адже бере участь у створенні людського капіталу, що і є джерелом інноваційності. Дуже важливо, аби система освіти постійно оновлювалась та була готова до змін, аби підлаштуватися до вимог сучасного світу. Це стосується організаційних та методичних технологій навчання, професійної компетентності викладачів та загальної організації процесу набуття знань.

Запровадження в систему освіти новітніх технологій відносять до змін в області теорії і практики сучасної системи передачі знань. Розвиток і удосконалення процесу навчання сучасної молоді – це одні з найголовніших завдань в науці нашого часу, що орієнтовані на донесення знань, напрацювання необхідних практичних навичок, уміння нестандартно мислити, а також тверезо оцінювати ситуацію. Нові зміни в системі освіти продиктовані часом та змінами відношенням до процесу навчання, розвитком і вихованням. Впровадження нових технологій в процес освіти дає можливість йти в ногу з часом, спрямовуючи його в потрібне русло.

Вимогою сучасності стало формування нового покоління фахівців, що здатні мислити творчо і нестандартно, швидко діяти у сучасному інформаційному суспільстві, продовжувати розвиватися протягом усього життя. З кожним роком зростають вимоги до підготовки кваліфікованих працівників та до якості освітніх послуг. Тому зараз необхідна освіта, що розвивається та регулярно оновлюється.

Для сучасної України тема інноваційного розвитку системи освіти є неабияк актуальною. В умовах пандемії та впровадження системи

дистанційного навчання, постали проблеми освоєння новітніх технологій та удосконалення навчально-виховного процесу.

Довідка про ступінь наукової розробки теми дипломного дослідження. Вагомий внесок у соціологічне знання стосовно інноваційного розвитку зробили такі відомі науковці як П. Сорокін, що був автором теорії «соціокультурної динаміки» та представником групи соціокультурних теорій, І. Ростоу (теорія «стадії економічного росту»), Р. Арон (теорія «єдиного індустріального суспільства»), Д. Белл, М. Ліпсет (теорія «кінця ідеологічної ери»), К.Маркс та Ф.Енгельс., які є найвідомішими представниками групи соціально-економічних теорій.

Основи соціологічного підходу до дослідження освіти були закладені класиками соціологічної думки О.Конт, Е. Дюркгеймом, М. Вебером, Г.Спенсером та Т.Парсонсом.

Роботи Й.Шумпетера та М.Кондратьєва служать основою вивчення проблематики інновацій. Важливі ідеї висвітлюються також у працях П. Друкера, одного із засновників теорії інноваційного прогресу та Г. Тарда.

Підходи до вивчення соціологічних аспектів трансформації вищої освіти висвітлені у роботах Хомерікі О. та Нечітайло І. Питанням модернізації та реформації освіти присвячені роботи Г. Зборовського. Вивченням соціології курикулуму займається Майкл Янг.

Об'єкт дослідження – інновації в освітній системі.

Предмет дослідження – особливості прояву інновацій в освітній системі.

Мета дослідження полягає у соціологічному аналізі інноваційного розвитку системи освіти.

Відповідно до мети поставлені та вирішені наступні завдання:

- здійснити концептуалізацію поняття інновацій як соціального процесу;
- проаналізувати основні наукові підходи до вивчення поняття «інновації» в соціології;

- розглянути освітню систему як предмет соціологічного дослідження;
- з'ясувати роль і значення інноваційного розвитку освітніх систем світу;
- виявити проблематику інноваційного розвитку сучасних освітніх систем;
- дослідити особливості прояву інновацій в освітній системі України.

Методи дослідження. Вивчаючи комплекс методичних і теоретичних положень західних та вітчизняних науковців, на основі компаративістського, структурного, та аналітичного методів дослідження було висвітлено різноманітні наукові погляди і підходи щодо інновацій в освітній системі.

Соціологічними методом даного дослідження став вторинний аналіз результатів досліджень за темою роботи. Був проведений збір фактів, їх класифікація, виявлені властивості, зв'язки щодо інновацій в освіті.

Фактологічні джерела (емпірична база дослідження). В роботі наведено результати аналізу дослідження Національного авіаційного університету 2020 року на тему «Оцінка якості організації дистанційного освітнього процесу НАУ», а також проведене пілотажне соціологічне дослідження.

Коротка довідка про структуру роботи. В структуру роботи входять вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел, а також додатки. Список використаних джерел налічує 44 найменувань.

Апробація отриманих результатів. Результати дослідження представлені у вигляді тез у збірнику матеріалів конференції «Політ».

Harbarets T.V. Innovation in the educational system: sociological analysis//– Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXI Міжнародної науково - практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: [у 2-х т.] – Т.1 (м. Київ, 5-9 квітня 2021 р.) / [ред. кол.: Н.В. Ладогубець, А.М. Кокарева та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2021. - С.198-199.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

1.1. Концептуалізація поняття «інновації»

Розвиток науки і техніки, а також зміна суспільних відносин запроваджують в наше життя нові категорії та поняття. Категорія «інновації» вважається відносно молодого і спочатку використовувалася дослідниками по відношенню до виробничого процесу.

Поняття «інновація» має своє трактування в різних областях наукового знання. До свого застосування в соціології воно довгий час використовувалося в культурологічних науках і областях, пов'язаних з вивченням різних трансформаційних процесів в культурі, філософії, соціально-гуманітарних науках. Поняття «інновація» вперше з'явилося в дослідженнях ХІХ ст. і означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. Це його значення до цих пір збереглося в етнографії. На початку ХХ ст. з'явилося поняття «технічні нововведення», що стосувалося сфери матеріального виробництва. Найстаріший термін був запропонований Е. М. Роджерсом на основі огляду західних досліджень в області нововведень. «Нововведення - це ідея, практична діяльність або об'єкт, який сприймається як щось нове окремою особою або іншою одиницею впровадження»[20].

Економіка в епоху глобалізації і гіперконкуренції все частіше стикається з явищем, коли організації шукають свої найголовніші конкурентні переваги саме в інноваціях. В обіг входить новий термін «інноватика» - галузь знань, яка охоплює досить широке коло питань від створення нових знань до трансформації їх в нововведення, а також їх поширення; галузь знань, що знаходиться на стику різноманітних областей, насамперед науки: інженерне проектування, економіка, фінанси, соціологія, організації виробництва, інформатика, маркетинг, логістика, управління підприємством.

Найбільший розвиток проблема інновацій отримала в економічній науці. Варто сказати, що найважливіший фундамент для розвитку тематики інновацій в соціологічному знанні було закладено саме в межах економіки.

Одним з перших, хто звернув увагу громадськості до інноваційного розвитку, був М. Кондратьєв, який став основоположником теорії розвитку технологічних циклів, сенс якої розкриває основну динаміку змін. Положення теорії М. Кондратьєва стали підставою для ідей Шумпетера Й., який побачив колосальну роль інновації в розвитку економічних і науково-технічних напрямів [29]. Серед домінуючих ознак інновацій, крім науково-дослідницької діяльності, Шумпетер Й. вказав творчу діяльність людини, як певного фактору конкурентної переваги, здатного перетворити нові ідеї в проривні економічні рішення. Співзвучно Й. Шумпетеру свій внесок в розвиток уявлень про інновації вніс видатний вчений, представник західної школи управління П. Друкер, один із засновників теорії інноваційного прогресу, який під інновацією розуміє особливий підприємницький інструмент, володіючи яким можна здійснити прорив в бізнесі і/або в розробці нової послуги. Велике значення він приділяє ролі керівника і менеджменту, при цьому розуміючи, що завдання керівника полягає в створенні ринку, а завдання менеджерів - у використанні інновацій, точніше, в їх впровадженні [24].

Як зазначає соціолог П. Друкер, великі менеджери можуть бути харизматичними і безбарвними, скупими і щедрими, інтуїтивними або розумними, об'єднує їх тільки одне - вони всі ефективні [39]. При цьому П. Друкер переконаний, що інновація - це інструмент підприємницької діяльності, засіб, завдяки якому можна використовувати зміни, що відбуваються як можливість початку нового бізнесу, нового виду послуги. Він відноситься до інновації, як до науки, яку можна освоїти. До речі, П. Друкер передбачав настання інформаційної епохи, або суспільства знань, задовго до глобальної комп'ютеризації; термін «інтелектуальний працівник» (knowledge worker) він ввів в науковий обіг ще в 1959 р. У сучасних умовах

людина для організації виявляється важливішою, ніж організація для людини.

Важливий вклад у вивченні інновацій є також у працях французького соціолога Габріеля Тарда. Цей термін розглядається науковцем як наслідок творчої та інтелектуальної активності людини, що породжує нові винаходи та відкриття. Г. Тард розглядає їх як рушій соціального прогресу, що забезпечують процеси змін та накопичення суспільства. Вчений вважає, що цей розвиток супроводжується бурхливим емоційним проявом, адже все нове вимагає величезних затрат віри, ентузіазму та завзяття. Саме тому суб'єктом нововведень Г.Тард вважає нестандартно мислячу, творчу і талановиту людину. «Інноваційна особистість» - так називають таку людину у сучасній соціології. Проте впровадження тих чи інших нововведень, на думку автора, залежить не тільки від високих розумових здібностей, а й від того, наскільки успадковано ідеї попередників, а також від готовності суспільства сприймати ці інновації. Також Г. Тард розглядає взаємозв'язок технічних і соціальних нововведень, появу яких пояснює новими соціальними потребами [28].

Відповідно ж до міжнародних стандартів інновація визначається як результат творчої діяльності людини, який отримав втілення у вигляді нового (вдосконаленого) продукту, впровадженого на ринку, нового технологічного процесу, що застосовується в практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг [1].

Сукупність організаційних, технологічних та науково-технічних змін, що відбуваються в процесі реалізації нововведень, можна визначити як інноваційний процес.

Прийнято вважати, що поняття «нововведення» є українським варіантом англійського слова «innovation». Буквальний переклад з англійської означає «введення новацій». Під нововведенням також розуміється нова ідея, нове знання, новий звичай, новий метод, винахід. Українське слово «нововведення» (в буквальному сенсі «введення нового») означає процес впровадження цього нововведення. З моменту прийняття до

поширення воно набуває нового значення і стає інновацією. Будь-які винаходи, нові явища, види послуг або методи тільки тоді одержують суспільне визнання, коли повністю прийняті до поширення і вже в новому вигляді виступають як нововведення (а саме - інновації) [19].

Під інноваційним процесом розуміється процес, що охоплює всю послідовність перетворення наукового знання, наукових ідей, відкриттів і винаходів в конкретне втілення, в комерційно освоєний (впроваджений на ринку) новий продукт, або удосконалений технологічний процес, використаний у практичній діяльності. В рамках компанії під інноваційним процесом в найзагальнішому вигляді розуміється діяльність цієї фірми, пов'язана з отриманням теоретичних знань, їх практичним застосуванням для створення нового товару і його комерційною реалізацією.

Для встановлення значущості того чи іншого інноваційного продукту, виявлення ступеня його впливу на конкурентоспроможність бізнесу, а також для порівняльної кількісної та якісної оцінки важливе значення має класифікація інновацій по ряду основоположних ознак:

1) ступінь виникнення:

- реактивні інновації - реакція підприємства на нововведення, здійснені конкурентами. Ці інновації впроваджуються, щоб підприємство могло зберігати своє становище на ринку;

- стратегічні інновації – це нововведення, що носять упереджуваний, ініціативний характер. Спрямовані на отримання конкурентних переваг в перспективі. У разі стратегічної інновації підприємство розробляє новий процес, в якому необхідна ефективність досягається з меншими витратами;

2) предмет і сфера:

- продуктові інновації - стосуються створення нових продуктів та матеріалів;

- ринкові інновації - відкривають нові сфери застосування продукту і дозволяють реалізувати його на нових ринках;

- інновації-процеси – стосуються технологій, а також організації процесу виробництва та управління;

3) новизна:

- інновації можуть базуватися на нових відкриттях або створюватися на основі іншого способу застосування вже зробленого відкриття;

4) рівень радикальності:

- базисні інновації;

- інновації покращення (поліпшення продуктів, процесів);

- псевдо інновації (зовнішня зміна продукту);

5) вектор дії:

- інновації, спрямовані на зовнішніх по відношенню до організації споживачів;

- інновації, призначені для вдосконалення діяльності самої організації;

6) задоволення потреб:

- інновації можуть бути орієнтовані на існуючі потреби або створювати нові.

7) масштаб поширення:

- інновації, які стали основою для нової галузі, що створює певний продукт;

- інновації, які вносять зміни в усі галузі і сфери господарства;

8) глибина внесених змін

- інновації нульового порядку – регенерація первинних властивостей системи, збереження і оновлення її існуючих функцій;

- інновації першого порядку - зміна кількісних властивостей системи;

- інновації другого порядку - перегрупування складових частин системи з метою поліпшення її функціонування;

- інновації третього порядку - адаптивні зміни елементів виробничої системи з метою пристосування їх один до одного;

- інновації четвертого порядку - новий варіант, найпростіша якісна зміна, що виходить за рамки простих адаптивних змін (початкові ознаки

системи не змінюються, але відбувається деяке поліпшення її корисних властивостей);

- інновації п'ятого порядку - нове покоління (змінюються більшість властивостей системи, але базова структурна концепція зберігається);

- інновації шостого порядку - новий вид (якісна зміна первинних властивостей системи, первинної концепції, без зміни функціонального принципу);

- інновації сьомого порядку - новий вид (найвищі зміни у функціональних властивостях системи і її частинах);

9) функціональне призначення в області застосування:

- технічні інновації - призначені для виробництва нової продукції, продукції з новими покращеними властивостями і з'являються переважно у виробничій сфері;

- технологічні інновації - призначені для вдосконалення способів виготовлення продукції на базі новітніх технологій, досягнень в різних областях. Виникають, як правило, у виробничій сфері при пошуку більш досконалих способів виготовлення продукції;

- організаційно-управлінські інновації - пов'язані з процесом управління та оптимальною організацією виробництва, комунікацій, транспорту, збуту;

- інформаційні інновації - вирішують завдання організації інформаційних потоків; оптимального управління цими потоками в різних галузях науково-технічної, виробничої діяльності; підвищення оперативності отримання інформації, забезпечення її цілковитої надійності, а також достовірності;

- соціальні інновації - спрямовані на покращення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти, науки, культури та інших соціальних проблем населення;

Використання запропонованої класифікації дозволяє більш конкретно та об'єктивно оцінити інновації, визначити їх результативність та виявити неоднорідність. Таким чином, класифікація інновацій дозволяє:

- здійснювати прив'язку до того чи іншого типу інновації в залежності від характеру їх поведінки в процесі практичної інноваційної діяльності, розробляти ефективну ринкову стратегію, спрямовану на реалізацію нововведень;

- створювати економічні механізми та організаційні форми управління інноваціями та інноваційною діяльністю в залежності від типу інновацій;

- визначати методи, способи і форми реалізації та просування інноваційного продукту і інноваційних технологій в залежності від різних типів інновацій;

- оптимізувати організаційні форми інноваційної діяльності та інноваційної інфраструктури, економічні відносини в інноваційній сфері та управління активізацією інноваційних процесів [19].

1.2. Основні теоретичні підходи до вивчення поняття «інновація» в соціології

У соціології поняття «інновація» тривалий час не було предметом дослідження вчених. Здійснювалося вивчення тематики «соціальних змін», які являють собою трансформацію соціального об'єкту з одного стану в будь-яку іншу модифікацію. Ця тематика згодом дозволила поставити питання інноваційного розвитку суспільства.

Незважаючи на введення в обіг нового поняття «інновації», вчені все ж зверталися до питань співвідношення понять «соціальні зміни» і «інновації». Існує думка, що соціальні зміни є наслідком чогось нового, наприклад, технологічного або ідеологічного елементу. При цьому, інновація при соціальній зміні сприймається, як причина, що спонукає до цих соціальних змін, нарівні з соціальним конфліктом. При порівнянні понять «інновація» і

«соціальна зміна» цікаво те, що інновація є об'єктом, з певно вираженим терміном реалізації (початок - закінчення) і характерною цільовою спрямованістю, якою може бути соціальна зміна. На відміну від соціальних змін, інновація реалізується конкретним суб'єктом або групою. Завжди є проєкт, який має початок і закінчення, і реалізація якого переслідує кінцеву мету. Однією з таких цілей може бути і соціальна зміна. Однак, соціальна зміна може бути також і побічним продуктом, несподіваним результатом інновації.

Поняття інновації можна трактувати, як нововведення, як творчий процес, результатом якого стає новий продукт або нова технологія. Або як практичне втілення нового продукту / технології, кардинально відмінного від уже існуючого на ринку аналогу, в будь-якій галузі господарювання.

Частіше у соціології застосовувалося поняття «соціальний розвиток», що описувало ті види соціальних змін, які були спрямовані саме на удосконалення. Серед теорій соціальних змін виділяють три основні групи:

1) соціокультурні теорії, що характеризують зміни в сфері культури. Це стосується релігії, світогляду, системи цінностей, менталітету. Ці зміни вважаються фундаментальними, адже вони є джерелом подальших трансформацій суспільства. Одним із найвідоміших представників цієї групи теорій є П. Сорокін (автор теорії «соціокультурної динаміки»).

2) індустріально-технологічні теорії акцентують увагу на технологічних змінах виробництва. Саме вони відіграють важливу роль в розвитку суспільства, та вважаються рушійною силою прогресу. Представниками цієї групи теорії можна назвати І. Ростоу (теорія «стадії економічного росту»), Р. Арон (теорія «єдиного індустріального суспільства»), Д.Белл, М. Ліпсет (теорія «кінця ідеологічної ери»).

3) соціально-економічні теорії, найвідомішими представниками яких є К.Маркс та Ф.Енгельс. Головною думкою у цій групі теорій є те, що основною причиною соціальних змін є саме економічний розвиток.

Найбільш вагомі соціальні зміни реалізуються за допомогою різноманітних нововведень та винаходів, а саме інновацій.

Загалом поняття «інновація», що з'явилося у ХІХ ст., використовувалося під час вивчення певних культурних змін і протиставлялось поняттю «традиція». Важливо розглянути теоретичні напрями стосовно співвідношення традицій та інновацій, адже в структурі теоретичних підходів є протиріччя при вивченні цієї проблематики:

1. традиції вважаються пережитком минулого, тому їх варто знищувати, аби створити умови для подальшого технічного розвитку та прогресу (К. Маркс і М. Вебер).

2. Традиції та інновації – це взаємозалежні частини єдиного процесу розвитку суспільства. Тому не можна поступатися традиціями заради прогресу, а також варто враховувати, наскільки суспільство традиційне. Тільки опираючись на це, потрібно впроваджувати інноваційний розвиток (О. Конт, Г. Спенсер).

3. Традиції трактуються як найважливіший фактор соціального життя та виступають як засіб адаптації і джерело соціокультурних інновацій (Е. Дюркгейм, М. Мосс, М. Хальбвакс).

4. На початку ХХ ст. виникає інтерес до людини як суб'єкту діяльності. Представники цього підходу вважали, що роль особистості є основним елементом інноваційної системи (Г. Тард, Й. Шумпетер).

Соціальні інновації являють собою явища в соціальній системі суспільства, яких не було на попередній стадії його розвитку і які виникли природним чином, або введені з ініціативи суб'єктів управління - держави, церкви та інших соціальних інститутів. Формалізація соціальних інновацій у вигляді регламентуючих документів зазвичай завершує процес їх інтеграції в соціальну структуру.

Як правило, формальні процедури передують початку реальних інноваційних процесів в соціальних системах. Природні соціальні інновації

забезпечують розвиток соціальної структури і взаємну адаптацію її компонентів, а також виступають необхідною передумовою суспільного прогресу і є ключовим елементом соціального управління. Соціальні інновації класифікуються наступним чином: 1) органічні - внутрішньо обумовлені властивим цьому суспільству змістом; 2) запозичені - внутрішньо обумовлені зовнішнім змістовним джерелом; 3) стимульовані - зовні обумовлені з внутрішнім змістовним джерелом; 4) експансивні - зовні обумовлені зовнішнім змістовним джерелом. Для всіх видів і типів інновацій характерна циклічність інноваційних процесів.

Значний внесок у вивчення даного процесу вніс М.Кондратьєв, який обґрунтував теорію великих інноваційних циклів тривалістю 50 - 60 років і розробив моделі циклів кон'юнктури. М.Кондратьєв довів, що перехід до нового циклу пов'язаний з розширенням запасу капітальних благ, що створюють умови для масового впровадження накопичених нововведень.

Крім того він пов'язував циклічність інноваційних процесів з технічним прогресом і науково-технічними інноваціями. Циклічність розвитку інноваційних процесів в суспільстві характерна і для соціальних інновацій. В процесі своєї інституціоналізації вони зазвичай проходять три стадії, і логічна послідовність різних стадій процесу дозволяє зберегти, а при необхідності, виділити у вигляді підсистем, три основні блоки життєвого циклу інновації: виникнення (зародження) - освоєння (впровадження) - поширення (дифузія). Кожен з них має свою специфічну предметність організації дії і свій проміжний результат, єдність яких забезпечує якість інновації в цілому. На першій стадії, предметністю якої виступає логіка руху від ідеї «нового» до моделі її оптимальної реалізації, здійснюється переважно неформалізований відбір серед власних соціальних нововведень і запозичених культурних зразків. Другий етап найскладніший, оскільки відбувається реальна зустріч вже існуючого і усталеного змісту функціонуючої системи. Соціальні інновації, які пройшли через «громадський фільтр», адаптуються на другій стадії до специфіки існуючої соціальної

структури, стаючи з часом її органічними компонентами і в результаті перетворюються в традиційні для даного соціуму явища.

Найбільш міцно термін «інновація» увійшов у вжиток ще в 30-ті роки ХХ століття завдяки відомому американському економісту та соціологу австрійського походження Й. Шумпетеру. У 1911 році вперше побачила світ його робота «Теорія економічного аналізу», яка стала основою вчення про підприємництво як інноваційної діяльності. В ній він визначив інновацію як: «непостійний процес впровадження нових комбінацій в п'яти наступних випадках: введення нового товару, впровадження нового методу виробництва продукції, відкриття нового ринку, завоювання нового джерела сировини, введення нової організаційної структури»[29].

Включеність соціології в формування інформаційної бази інноватики розглядається з позицій спеціальної соціологічної теорії - соціології інновацій. Це передбачає комплексний підхід в реалізації інноваційної практики, а також наукове обґрунтування та оцінку інноваційних процесів, проектів і програм, що здійснюються на різних рівнях, їх інформаційний, управлінський, консультативний супровід з метою підвищення їх ефективності та мінімізації витрат. Така система заходів пов'язана з соціологічним забезпеченням інновацій і передбачає синхронне здійснення дій в двох напрямках:

- 1) соціологічне вивчення, систематизація результатів дослідження, розробка і проектування інновацій;
- 2) соціологічна діагностика інновацій, їх реалізації, подальшої дифузії і використання.

Соціологічне вивчення інновацій передбачає здійснення досліджень з метою наукової організації інноваційної діяльності на всіх етапах і рівнях її реалізації через опис і пояснення інноваційних явищ і процесів в контексті всіх зв'язків, відносин і залежностей, а також їх прогнозування на основі теоретико-методологічних розробок в області інноватики в цілому і соціології інновацій зокрема. Це передбачає аналіз конкретних інновацій,

інноваційних проектів і програм з точки зору їх відповідності потребам соціальної практики, соціальним інтересам. Для визначення стану названих параметрів в рамках соціологічного вивчення інновацій здійснюється:

- обґрунтування цілей і завдань кожного конкретного нововведення, його потенційної соціально-економічної ефективності;
- обґрунтування адекватності інновацій соціальним цінностям, потребам, запитам і очікуванням;
- обґрунтування перспектив розвитку інноваційної діяльності з урахуванням максимально можливих наслідків його здійснення як позитивного, так і негативного характеру.

Рішення кола позначених проблем має на меті:

- 1) забезпечення стимулювання і мотивації інновацій;
- 2) контроль за реалізацією інноваційних процесів з метою їх оптимізації;
- 3) визначення можливих наслідків реалізації конкретних інновацій;
- 4) забезпечення зворотного зв'язку планованих і поточних інновацій до суспільних потреб;
- 5) прогнозування і планування інноваційної діяльності, включаючи рівні і етапи її здійснення;
- 6) наукову організацію інновацій з урахуванням їх включеності в процес управління;
- 7) мінімізацію і нейтралізацію соціальних витрат, зон соціальної напруженості, ділянок підвищеної конфліктності, що неминуче виникають в процесі реалізації будь-якої інновації.

Соціологічна діагностика інновацій за обсягом поставлених і розв'язуваних проблем спрямована на виявлення сутності інновацій та їх функцій, соціального впливу інноваційної діяльності на всі інші соціальні процеси і явища, а також оцінки їх громадською думкою соціологічними методами.

Це дозволяє отримати цінну інформацію для виявлення суперечностей інноваційної практики і визначення ступеня її ефективності, що в кінцевому підсумку збагачує інноваційну теорію новими фактами, розкриває об'єктивні проблеми, тенденції та закономірності інноваційного розвитку, забезпечує емпіричну базу подальшого якісного методологічного аналізу проблемного поля інноватики, сприяє формуванню ефективної інноваційної політики.

Таким чином, в основі соціологічного вивчення інновацій лежить обґрунтування і пояснення інноваційних феноменів, що передбачає аналіз і прогноз щодо конкретних інновацій і інноваційних проектів, а також обґрунтування і вибір підходів і підстав до їх дослідженню.

Подальше дослідження інновацій засноване на ідеї, що інноваційні зміни слід розглядати на трьох рівнях: з точки зору системи в цілому, соціальних підсистем-інститутів і індивіда як носія як особистісних, так і соціальних властивостей. Такий підхід сприятиме отриманню більш повної інформації про досліджуване явище, оскільки дозволить врахувати при дослідженні інновацій не тільки особливості конкретної соціальної галузі, а й широкий соціальний контекст, а також інтереси і очікування окремих індивідів.

Крім того, важливим методологічним завданням є розмежування понять «інновація», «нововведення» та «новація», які в соціогуманітарних дисциплінах вони часто трактуються неоднозначно.

Висновки до першого розділу

Аналіз основних теоретичних підходів до інтерпретації поняття «інновація» показує, що в соціології воно з'явилося пізніше, ніж в таких науках, як культурологія та економіка. Появі поняття «інновація» передувало поняття «соціальні зміни», що було об'єктом вивчення таких відомих науковців як П. Сорокін, який був автором теорії «соціокультурної динаміки» та представником групи соціокультурних теорій. І. Ростоу (теорія «стадії економічного росту»), Р. Арона (теорія «єдиного індустріального суспільства»), Д. Белла, М. Ліпсета (теорія «кінця ідеологічної ери»), К.Маркс та Ф.Енгельс., які є найвідомішими представниками групи соціально-економічних теорій.

В етнографії поняття «інновації» означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. В економічній науці воно використовувалося здебільшого для трактування певних новітніх ідей, або продуктів в галузі виробництва, а також результату діяльності, що спрямована на досягнення наукового та технічного прогресу. Першим, хто привернув увагу громадськості до інноваційного розвитку, був М. Кондратьєв.

Й. Шумпетер, співзвучно його ідеям, побачив колосальну роль нововведень в розвитку економічних і науково-технічних напрямів, а також вперше ввів поняття «інновації».

Представник західної школи управління П. Друкер під цим терміном розумів підприємницький інструмент, володіючи яким можна здійснити прорив в бізнесі і/або в розробці нової послуги.

Важливий вклад у вивченні інновацій є також у працях французького соціолога Габріеля Тарда. Вчений розглядає інновації як наслідок творчої та інтелектуальної активності людини, що породжує нові винаходи та відкриття.

Відповідно ж до міжнародних стандартів інновація визначається як результат творчої діяльності людини, який отримав втілення у вигляді нового

(вдосконаленого) продукту, впровадженого на ринку, нового технологічного процесу, що застосовується в практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг.

Існує певна класифікація інновацій за основоположними ознаками, такими як ступінь виникнення, новизна, предмет та сфера, функціональне призначення в області застосування і т.д. Ця класифікація дозволяє більш конкретно та об'єктивно оцінити інновації, визначити їх види та неоднорідність.

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ

2.1. Освітня система як предмет соціологічного дослідження

Освіта - один із стародавніх соціальних інститутів, існування якого обумовлено потребами суспільства в знаннях, потребою готувати нові покоління до самостійного життя, навчати суб'єктів соціальної дії ефективним способам вирішення економічних, політичних, соціокультурних проблем.

У сучасному світі освіта – складне і багатогранне суспільне явище, яке інтегрує різні види не тільки навчальної, але і виховної діяльності в єдину соціальну систему, орієнтує їх на потреби суспільства. Розвиток самого суспільства, стан його культури і духовності залежать від якості і рівня освіти.

Термін «освіта» містить ряд значень і отримує множинні тлумачення, навіть якщо не розглядати освіту в найширшому сенсі.

Освіта може трактуватися як:

- 1) процес передачі знання;
- 2) результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок;
- 3) сукупність знань, отриманих в результаті систематичного навчання;
- 4) функція соціуму, що забезпечує відтворення і розвиток самого суспільства, і одночасно функція громадян по відношенню до свого власного розвитку;
- 5) фактор соціалізації особистості;
- 6) складна ієрархічна система, що включає в себе різні рівні;
- 7) грамотність і т. д.

Більшість соціологів розглядають освіту як цілісну систему, яку найбільш адекватно відображає поняття «соціальний інститут»[11]. Популярність і пріоритетність інституційного підходу до соціологічного

аналізу системи освіти обумовлені безсумнівною важливістю освіти як соціального феномену і відносну самостійність його функцій. Для прихильників цього підходу основними є питання про закономірності розвитку, структуру та функції освіти в якості соціального інституту. В даному контексті освіту можна трактувати як організований в навчальних закладах, цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах особистості і суспільства.

У соціологічній літературі навчання і виховання, як правило, розглядаються в якості двох основних взаємопов'язаних структурних компонентів освітнього процесу. При цьому під навчанням, зазвичай, розуміється цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь і навичок, а під вихованням - формування і розвиток особистості, перш за все її моральних якостей. У широкому сенсі метою виховання виступає формування різнобічної і творчої особистості.

Освіта є об'єктом і предметом вивчення педагогіки, психології, філософії, соціології, історії, економіки, культурології, етики і т.д. Суть підходів цих наук проаналізована і представлена в науковій літературі достатньо широко. У соціологічній науці освіту відносять до числа основних соціальних інститутів, які представляють собою стійкі форми організації соціальної взаємодії, які історично склалися і покликані задовольняти фундаментальні суспільні потреби. Як відомо, на сьогоднішній час система освіти вважається найважливішим соціальним інститутом, який задовольняє потребу суспільства в цілеспрямованій соціалізації індивідів.

Як об'єкт і предмет соціологічного аналізу освіта досліджується в першу чергу з точки зору його інституційних характеристик.

Розгорнута характеристика освіти як соціального інституту дозволяє істотно розширити наше уявлення про даний феномен. Такий підхід до дослідження освіти дає можливість охарактеризувати його як:

- 1) сукупність організацій і установ, функціонуючих в рамках свого законодавства і за визначеними правилами;

2) систему відносин, рольових функцій, норм і правил, що виникають в процесі навчання між різними суб'єктами освітнього процесу;

3) відносно стійкий тип взаємодій і поведінки людей, діючий тривалий час.

Інституційне трактування освіти вперше обґрунтовується в рамках соціології освіти як однієї з найважливіших форм його дисциплінарного дослідження.

Важливість звернення до різних областей соціально-гуманітарних знань в процесі дослідження інституту освіти обумовлена багатогранністю і складністю самого феномена освіти, який може розглядатися не тільки як система відтворення і трансляції накопичених знань, але і як конструювання самої системи знань [3].

Основи дослідження системи освіти були закладені в рамках педагогічного підходу, пов'язаного зі становленням педагогіки як самостійної наукової дисципліни. Формування педагогічного підходу до утворення відбувалося в XVII-XIX ст. і було пов'язано з науковими дослідженнями Я. Коменського, І.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, А. Дістервега і цілого ряду інших вчених і мислителів. В основі педагогічного підходу до дослідження освіти, як зазначає Г.Є. Зборовський, дослідницька увага концентрується на специфіці процесу формування людської особистості і, відповідно, на навчальній та виховній функції освітньої діяльності [4]. Таким чином, в контексті педагогічного підходу, освіта постає як об'єкт і предмет педагогічної науки. В процесі освітньої діяльності, відповідно до педагогічного підходу, найважливішою складовою стає формування людської особистості, для чого застосовується певний набір методів, коштів, знань педагогічної діяльності. Цінність педагогічного підходу визначається і наявністю великої педагогічної практики, що дозволяє верифікувати припущення і гіпотези щодо сутності та спрямованості освітнього процесу, оцінити ефективність практичної діяльності освітніх інститутів.

В процесі подальшої диференціації соціально-гуманітарних знань

актуалізувалася потреба в інтеграції галузей соціальних та гуманітарних наук, що займаються вивченням освітньої діяльності та інституту освіти.

Філософський підхід до дослідження феномену освіти оформився в особливу галузь філософського знання - філософію освіти. Якщо розглядати філософію освіти як особливу сферу наукових знань, що досліджує освіту у всьому різноманітті його ціннісних, цільових, системних аспектів, то очевидно, що вона зближується з соціологією освіти. Саме за допомогою звернення до філософського підходу відбувається виявлення проблем і суперечностей, що характеризують процес розвитку системи освіти.

Важливість філософського підходу полягає в тому, що він дозволяє визначити основні стратегічні контури розвитку системи освіти, задає координати можливих модернізацій в системі освіти і освітньому процесі. Системна модернізація інституту освіти неможлива без звернення до парадигмальних основ освітньої діяльності в сучасному світі, дослідження яких і знаходиться в компетенції філософії освіти. Осмислення процесів, що відбуваються в сфері освіти в світовому масштабі, є найважливішим завданням філософії освіти, оскільки без цього неможливе формування основних принципів інноваційних перетворень освіти на національному рівні.

Основи соціологічного підходу до дослідження освіти були закладені класиками соціологічної думки О. Контом, Е. Дюркгеймом, М. Вебером, Г. Спенсером, Т. Парсонсом. Соціальна модернізація західного суспільства, пов'язана з індустріалізацією та подальшим розвитком ринку, зажадала підвищення рівня загальної освіченості суспільства і задала вектор розвитку інституту освіти як загального, що охоплює всі соціальні шари і групи населення. Ще О. Конт наполягав на загальному характері освіти як ключового засобу розв'язання наявних соціальних проблем і протиріч [5]. У концепції Е. Дюркгейма інститут освіти розглядається як найважливіший інструмент соціалізації молодого покоління, при цьому освіта трактується як частина системи виховання. Реформування системи освіти і виховання, на

думку Е. Дюркгейма, можливе тільки в контексті загального реформування суспільства [6].

М. Вебер одним з перших звернувся до специфіки трансформаційних змін, що відбувалися в системі освіти в контексті загальної соціальної модернізації [7]. При цьому сам інститут освіти розглядається Вебером у взаємозв'язку з проблематикою соціальної стратифікації і бюрократії [8]. Він звернув увагу на процес американізації європейської університетської системи, розуміючи під нею капіталізацію інституту освіти, бюрократизацію університетів, раціоналізацію їх соціальної діяльності. Вебером же було виділено два основних типи університетської освіти - перший, більш традиційний, орієнтований на підготовку фахівця-експерта з хорошим загальноосвітнім рівнем, і другий, що носить більш утилітарний характер і полягає в підготовці фахівців з вузькопрофесійними навичками. Інститут освіти в концепції Вебера розглядається як один з ключових чинників детермінації соціальної нерівності. Соціально-класова стратифікація ґрунтується в тому числі і на доступності освіти, оскільки Вебер розглядає соціальну структуру не тільки як сукупність класів, а й як сукупність статусних груп. На думку Вебера, освіта відкриває додаткові можливості для заняття владних позицій в бюрократичній системі, тобто є джерелом соціального престижу.

Т. Парсонс розглядав в якості головної мети інституту освіти соціалізацію особистості та сприяння засвоєнню інтелектуального досвіду, що забезпечує всебічний розвиток людини [9]. Отримані в процесі освіти знання використовуються потім людьми для розвитку і вдосконалення навколишнього світу, тобто освіта відіграє ключову роль в конструюванні і перетворенні соціальної реальності [10].

Тривалий час структурно-функціоналістська парадигма, представниками якої є Е. Дюркгейм і Т. Парсонс, панувала в зарубіжній, а потім і у вітчизняній соціології при розгляді інституту освіти. Системність структурно-функціонального підходу, орієнтованого на аналіз будь-яких

соціальних інститутів як стійких систем, що володіють набором практично незмінних якостей і характеристик, внесла великий внесок у формування наукового знання про освіту.

Англійський соціолог Г. Спенсер також розглядав найбільш важливі принципи освіти і виховання:

1. У навчанні та вихованні потрібно всіляко заохочувати процес саморозвитку. Дітям потрібно якомога менше підказувати і змушувати їх самих робити маленькі відкриття. Існуюча раніше система виховання, що заснована на зубрінні, на думку Спенсера, прийшла в занепад. Він зазначає, що з усіх нових прийомів, які були створені, найважливішим є систематичне виховання здатності спостереження. Те, що раніше вважалося суто безцільною дією, визнається тепер процесом надбання, на якому ґрунтується будь-яке подальше знання.

2. Програма освіти повинна бути розрахована на студентів. Найсуттєвіше з усіх змін в галузі освіти і виховання - прагнення зробити процес набуття знань приємним і цікавим.

Звернення до сучасної теорії і практики навчання свідчить про актуальність наведених вище положень. Значна частка інноваційних методик, що розробляються сучасними педагогами, як раз і націлена на розвиток творчих здібностей учнів, коли вчитель своїм головним завданням вважає «навчити вчитися».

Важливим інноваційним принципом сучасної освіти є формування в учнів та студентів відношення до процесу навчання не як до необхідного, але нудного обов'язку, а як до цікавого і дійсно приємного заняття. Що стосується креативних методів проведення занять, то вони набувають все більшого значення в сучасній педагогічній практиці, проте до цих пір відносяться до розряду не як традиційних, а саме як інноваційних методів.

Одним із сучасних напрямків введення інновацій в освітній системі є соціологія курикулуму.

Соціологічна концепція курикулуму

Світова глобалізація, яка торкається всіх сфер життєдіяльності соціуму, звичайно ж, не оминає і освіту. Глобалізаційні тенденції знаходять вияв у Болонському процесі, в створенні країнами Європи єдиного освітнього простору. У 2005 році до цього процесу приєдналася і Україна. В науковому співтоваристві ставлення до Болонської декларації неоднозначне, що пов'язано із занепокоєнням загрозою загальної уніфікації освіти [21]. Проектування європейських, західних цінностей на освітні реалії пострадянських країн не завжди працює на користь, через відсутність хороших умов для «приживання» цих цінностей. Яка система найбільше підходить в якості орієнтиру для освіти пострадянської держави – це питання досить непросте. З одного боку, історично для України ближче східна модель освіти, з іншого боку, приєднання до Болонського процесу веде від цієї системи все далі і далі. Очевидним є те, що з моменту приєднання до Болонського процесу, у вітчизняну систему освіти все активніше і наполегливіше впроваджуються елементи західної моделі, а принципи і методи освіти радянського періоду, піддаються жорсткій критиці. Варто сказати, що ця критика багато в чому не безпідставна, однак, по результатами останніх міжнародних досліджень, великий ривок в розвитку освіти за останні роки зробили саме країни Південної та Східної Азії. А це означає, що східну модель освіти, чисельність складу групи учнів (до 40 осіб) і жорстка дисципліна нагадує кращі роки радянської освіти, які не варто повністю списувати в архіви минулого.

У західній моделі освіти Україна запозичує лібералізм і ранню спеціалізацію. Проте для виходу освіти з кризового стану необхідно міняти не стільки його форму, скільки зміст. Неспроможність і безрезультатність реформ, які впроваджуються сьогодні у вітчизняну освітню практику, полягають в тому, що всі вони начебто «ковзають по поверхні». Відбувається лише зміна форми освіти, відповідно до вимог Болонського процесу, але не

зміна змісту. Відчувається необхідність цілісного наукового осмислення процесів, що відбуваються в сфері освіти, їх глибокого системного наукового аналізу. Це потрібно для того, щоб повною мірою реалізувати ідею взаємопов'язаного розвитку суспільства і освіти; розкрити головне протиріччя, що лежить в основі кризи освіти та полягає в невідповідності результатів освіти вимогам суспільства. В цьому відношенні є велика роль соціології. Саме в області соціологічного знання, зокрема, за допомогою такої його галузі як соціологія освіти, стає можливим забезпечення взаємодії всіх дисциплін, які вивчають ті чи інші аспекти освіти. Реалізація цієї місії залежить від ряду взаємопов'язаних аспектів, серед яких першорядне значення приділяється розвитку соціологічної теорії освіти, розробці проблем освіти на концептуальному рівні [9]. Слід зазначити, що соціологія освіти відносно молода галузь соціологічного знання в Україні. В основному запозичується досвід у західної, американської соціологічної думки. Зрозуміло, що подібного роду «запозичення» слід здійснювати з великою обережністю, так як досвід пострадянських країн істотно відрізняється від досвіду товариств розвиненого капіталізму. Проте варто розглянути одне з таких «запозичень», яке є дуже важливим для концептуального розвитку соціології освіти, а разом з тим, для розробки збалансованих, дієвих моделей освіти.

З приєднанням до Болонського процесу сам термін «курукулум» став досить широко використовуватися в ряді пострадянських країн. Як правило, цим терміном просто замінюють словосполучення «навчальна програма», для того щоб показати, що це вже не просто програма, а програма перебудована, реконструйована, модернізована відповідно до вимог Болонської декларації. Цей термін має більш широкий зміст, причому сенс справді соціологічний, що відображає справжню сутність освіти.

Курикулум - термін педагогічний. Однак жодне з визначень курикулуму, пропонованих педагогікою, не розкриває повного змісту цього

поняття. У зв'язку з цим в пострадянській освітній практиці під впровадженням навчальних програм мається на увазі:

а) проста заміна застарілого словосполучення «навчальна програма» більш модним словом «курикулум»;

б) заміна застарілих радянських «жорстких» методів і способів навчання на сучасні - більш ліберальні і демократичні;

в) нова редакція старої документації, що супроводжує навчальний процес.

А ось в працях зарубіжних соціологів поняття курикулуму має парадигмальний характер. Освітня парадигма - це не просто сукупність прийомів і методів навчання, це - тип буття і мислення, який панує у той чи інший період життєдіяльності людини і базується на певних принципах [9]. Соціологи повністю солідарні з таким філософським трактуванням навчальних програм, проте формулюють її трохи інакше, в традиції, що властива саме соціологічному мисленню. Терміном «курикулум» позначають існуючу соціальну угоду, своєрідний соціальний договір між індивідом, суспільством, державою і фахівцями в галузі освіти щодо курсу навчання, який повинна пройти людина в певний період свого життя. Саме курикулум встановлює зв'язки між цілями освіти, індивіда, суспільства і повсякденним життям в навчальних закладах [35]. Через курикулум в освіті здійснюється управління соціальними процесами, що виходять далеко за межі освіти як такої.

Наприклад, процеси відтворення соціальної нерівності, відносин панування / підпорядкування в суспільстві і багато інших. Крім того, через курикулум здійснюється соціальний контроль.

Отже, освітній процес не пов'язаний лише з професійно-трудоим майбутнім навчання, його зміст наповнений певним культурним надбаннями, які транслюються в освіті за допомогою комунікаційних процесів. У зарубіжній науковій літературі нерідко розділяється «офіційний» і «прихований» курикулум. Саме останній завжди привертав увагу соціологів,

розкриваючи справжню соціальну сутність освіти і механізми реалізації освітою основних соціальних функцій. Прихований курикулум - це і є соціальний контекст освіти. Виходячи з усього сказаного вище, можна зробити висновок про те, що курикулум відноситься не тільки до конкретних напрямків освітньої реальності, його визначальна роль значно ширше.

Соціологічний зміст визначення курикулуму полягає в тому, що з його допомогою здійснюється взаємодія людини, суспільства і освіти. Стає можливою гармонізація процесів, що відбуваються на всіх рівнях цієї взаємодії (особистісному, груповому, соціальному), з дотриманням принципу їх комплементарності.

Використовуючи всі позитивні моменти старої системи, слід прагнути до створення нової прогресивної моделі освіти. Освітні стандарти повинні бути гнучкими. На практичному рівні розробка саме соціологічної концепції курикулуму сприятиме вирішенню проблеми поєднання традиції і інновацій, їх об'єднання в єдиній ефективній та дієвій моделі освіти [35].

Вивченням курикулуму також займається Майкл Янг, почесний професор соціології курикулуму в Інституті Освіти Університетського коледжу Лондона, а також запрошений професор в університетах Великобританії, Китаю, Південної Африки та Нової Зеландії.

Майкл Янг почав працювати в Інституті Освіти Університетського коледжу Лондона в 1967 році. У 1971 році професор Янг видав свою знамениту книгу «Знання і контроль: Нові напрямки в соціології освіти». У 2007 році, після публікації ключової роботи по соціології знання «курикулум майбутнього» (1998), вийшла в світ книга «Повертаючи знання», яка удостоїлася другого місця в конкурсі «Книга року», що проводиться Товариством досліджень в галузі освіти. Книга «Повертаючи знання» відзначила перехід автора від соціального конструктивізму до соціального реалізму, який визнав величезний потенціал «сильного знання». У 2016 році ці ідеї були розкриті в книзі «Курикулум і спеціалізація знання», написаній у співавторстві з Йоханом Мюллером. У 2017 році професор Янг відзначив

п'ятдесятиріччя роботи в Інституті Освіти Університетського коледжу Лондона. Відзначаючи внесок Майкла Янга в розвиток соціології освіти, був виданий ювілейний збірник «Соціологія, дослідження курикулуму і професійні знання: Новий погляд на роботу Майкла Янга» під редакцією Девіда Гайла, Девіда Ламберта і Майкла Дж. Рейсса.

Сильне (потужне) знання стало результатом об'єднання двох суміжних концептів - по-іншому, «знання сильних». Ці поняття являють собою два способи теоретичного погляду на навчальну програму будь-якої системи або організації освіти. Поняття «Сильне Знання» розглядає те, як знання визначається в навчальній програмі і якими силами воно наділяє тих, хто його купує. Поняття «Знання Сильних» сфокусовано на тому, хто в країні вирішує, що має бути включено або виключено з курикулуму на будь-якому рівні освіти. Це може бути уряд або окрема школа. Робота Янга над ідеєю сильного знання складалася з двох основних стадій. Спочатку були визначені особливості сильного знання, наприклад:

- воно відрізняється від досвіду;
- воно спеціалізоване - з дисципліни / предмету;
- воно відноситься до ряду концептів, пов'язаних між собою різними відносинами, і до товариства фахівців, які займаються дослідженням, розвитком і застосуванням цих концептів в рамках дисципліни;
- воно варіюється в залежності від дисципліни і методів викладання (наприклад, серед фахівців природничо-наукового циклу спостерігається більше взаєморозуміння з цього приводу, в порівнянні з фахівцями суспільно-гуманітарного напрямку та мистецтва).

Метою другої стадії було дослідження того, яку форму може прийняти сильне знання, коли воно стає частиною школи і взаємодіє з курикулумом і педагогікою. У цей час автором розглядаються різні форми цієї взаємодії. Чому важливо, щоб у всіх учнів був доступ до сильного знання? Майкл Янг стверджує, що спеціалізоване знання (за термінологією Безіла Бернштейна) може і повинно стати правом кожної дитини для розширення меж його

мислення. Саме з цієї причини сильне знання повинно увійти в основу шкільного навчальної програми і залишитися частиною навчальних програмах всіх програм професійно-технічної підготовки.

2.2. Роль і значення інноваційного розвитку освітніх систем світу

Особливістю сучасного етапу розвитку світової ринкової економіки стало формування економіки знань, яка в свою чергу кардинально змінила принципи економічного розвитку. Відтепер природні ресурси і фінансовий капітал більше не можуть бути головним джерелом добробуту і підвищення її конкурентоспроможності, їх поступово витісняють знання і інформація, які стають одним з ключових факторів розвитку.

Знання, інформація і творчий потенціал виступають тими необхідними ресурсами, відсутність яких унеможливує створення конкурентоспроможного комерційно вдалого і затребуваного продукту. Ефективність використання знань та інформації у виробничому процесі, наукоємність технологій визначають як обсяг, якість і рентабельність виробленої продукції, так і конкурентоспроможність і самодостатність економіки усієї країни, її місце і роль у світовій економіці.

Починаючи з кінця 70-х рр. ХХ століття роль інтелектуальних ресурсів зростає все сильніше, оскільки вони визначають напрямки розвитку всієї світової економіки. Інтелектуалізація економіки, обумовлена інноваційним вектором розвитку, створила потребу в більш глибокому аналізі інтелектуальної складової індивіда і суспільства в цілому. В економіці, заснованій на знаннях, суспільство вимагає постійного і всеосяжного доступу до освіти.

Сучасні тенденції призводять до значних змін в системі освіти, таких як:

- прискорення темпів розвитку суспільства, що зумовлює необхідність підготовки людей до життя в достатньо мінливих умовах;

- стрімке розширення міжкультурної взаємодії, перехід до постіндустриального, інформаційного суспільства - все це пояснює важливість розвитку таких факторів, як комунікабельність і толерантність

- зростання кількості глобальних проблем, що вирішуються лише в рамках міжнародного співтовариства. Це, в свою чергу, вимагає формування сучасного полікультурного мислення у нового покоління;

- значні зміни в сфері зайнятості, динамічний розвиток економіки та зростання конкуренції, що викликають необхідність в постійному підвищенні професійної кваліфікації та розвитку професійної гнучкості і мобільності працівників;

- зростання значення людського капіталу, що обумовлює інтенсивний розвиток освіти як молодого покоління, так і дорослого населення [13].

Ці тенденції закономірно приводять країни до певних реформ в системі освіти, а також зазначають необхідність створення інноваційних підходів до проектування сучасних освітніх систем.

В освіті інноваційні зміни сьогодні йдуть за такими напрямками, як

- формування нового змісту освіти;

- розробка і реалізація нових технологій навчання;

- створення умов для розвитку і самовизначення особистості в процесі навчання;

- зміна в образі діяльності і мислення як викладачів, так і учнів, зміна взаємовідносин між ними, розвиток творчих інноваційних колективів і окремих особистостей;

- зміна системи управління як окремим закладом, так і системою освіти в цілому.

На практиці інноваційне мислення і діяльність більшою мірою залежить від навчальної атмосфери в установі, можливостей і бажання педагогів використовувати нові технології, бути тьюторами в інноваційній діяльності студентів.

Сучасне суспільство розвивається досить швидкими темпами, внаслідок чого необхідним стає інноваційна сприйнятливість людини і готовність до інноваційної діяльності у всіх ланках людських ресурсів і відносин [26].

Традиційною для соціології вважається конкретизація ролі освіти в процесах зміни суспільства через виконання ним (як соціальним інститутом і підсистемою суспільства) ряду соціально значущих функцій. Існує велика різноманітність підходів, які по-різному визначають набір цих функцій і їх ієрархію за критерієм значущості для суспільства. Однак, все ж можна виділити наступні основні функції, що представляють собою універсальні константи освіти:

- соціально-економічні (підготовка до трудової діяльності нового покоління фахівців, представників різних професій та ін.);

- соціалізації (включення особистості в соціальні відносини, залучення до норм і цінностей суспільства і т. д.);

- соціальної інтеграції та диференціації (залучення до єдиних цінностей і норм; освіта стимулює єдині дії, об'єднує (інтегрує) людей в різні соціальні групи і, в той же час, розділяє (диференціює) ці групи. На думку відомого російського дослідника проблем освіти Ф . Р. Філіппова, саме інтеграційно-диференціальний механізм утримує суспільство від руйнування і сприяє його розвитку [6];

- структуролізації (термін «структура» говорить про кінцеву мету цієї функції освіти, а термін «роль» - про те, за допомогою чого реалізується дана функція [14, с. 107]);

- соціальної мобільності (освіта забезпечує соціальне переміщення індивідів і груп в соціальному просторі, по вертикалі і горизонталі соціальної ієрархії); - соціальної селекції, заснованої на принципі меритократії (мається на увазі, що саме інститут освіти забезпечує справедливий відбір індивідів, найбільш придатних для тих чи інших соціальних позицій, з опорою на

схильності і здібності, але не за ознакою соціального походження і не за принципом соціального примусу);

- гуманістичні (розвиток особистості, підвищення рівня її культури, формування системи відповідних якостей). Крім того, можна говорити про цілий ряд латентних функцій освіти.

Кумулятивний ефект від виконання освітою всіх цих функцій полягає в підтримці взаємозв'язку між особистістю і суспільством для зміцнення цілісності останнього як соціальної системи. Досягнення цілісності стає можливим за рахунок того, що всі функції освіти, по суті, «працюють» на відтворення культури і соціальної структури.

Базовою причиною дисфункціональності системи освіти є протиріччя між постійно наростаючою динамікою соціальних процесів і природною консервативністю освіти. Як наслідок - невідповідність результатів освітнього процесу очікуванням індивіда і суспільства. Вирішення цього протиріччя багато в чому залежить від розвитку соціологічної теорії та методології освіти, відповідним сучасному мінливому світу. З переходом в епоху постмодерну освіта з інструменту формування особистості, структурованого за зовнішньою основою (такою, як соціальне замовлення), стає певним автономним простором, самостійним соціальним феноменом, що детермінує спектр можливих варіантів розвитку соціальної реальності. Позитивний для всього людства сценарій розвитку буде реалізований тільки в тому випадку, якщо освіта вийде на новий якісний рівень, який може бути досягнутий тільки в результаті трансформації традиційних функцій освіти. Саме освіта має допомогти людині і людству відповісти на виклики нової епохи. Український вчений і державний діяч В. Г. Кремень [16, с. 7] ці відповіді бачить в наступному:

- в необхідності забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна поколінь людей; система освіти повинна також визначити

оптимальні схеми співвідношення між розвитком знань, високих технологій і людською здатністю творчо їх засвоювати;

- в забезпеченні оптимального балансу між локальним і глобальним з тим, щоб людина усвідомлювала реалії глобалізованого світу, була здатна жити і діяти в цьому світі, нести частину відповідальності за нього;

- в досягненні високого рівня демократизації та гуманізації суспільства; освіта повинна сформувати на індивідуальному і загальносоціальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності, право кожного залишатися самим собою у відповідності зі своїми природними задатками;

- у виробленні здібностей до свідомого й ефективного функціонування в умовах небувалого ускладнення відносин у глобалізованому та інформаційному суспільстві; мова йде, перш за все, про здібності постійного поповнення власних знань, вмілого володіння інформацією і орієнтації в інформаційних потоках, і, звичайно ж, креативної здібності;

- в мінімізації асиметрії між матеріальністю і духовністю, культивуванні у кожної особистості поглядів і установок, які базуються на принципах толерантності, загальнолюдських ціннісних та національних традиціях.

Виникає питання: що конкретно потрібно змінювати в освіті, щоб забезпечити таку реакцію на виклики сьогодення і майбутнього? По-перше, з огляду на вимушені і неминучі зміни концептуально-змістовної основи розвитку суспільства, слід посилити науковий пошук найбільш оптимальних варіантів розвитку суспільства і інтенсифікувати розробку методологічно адекватних концепцій (розвитку) освіти. По-друге, необхідно кардинально змінити зміст і методи освіти, всі існуючі навчальні програми і державні стандарти освіти в цілому, замінивши їх на навчання, що базується на методології постійного когнітивного розвитку, розвитку критичного мислення та творчого потенціалу особистості;

По-третє, потрібно здійснити широкомасштабну підготовку викладацьких кадрів всіх рівнів; внести суттєві корективи в зміст

педагогічної освіти в цілому. Відповідно до представленого вище переліку, прийняття необхідних заходів щодо зміни освіти з метою відображення викликів нової епохи вимагає від сучасної науки розробки міждисциплінарних підходів, а проблеми і протиріччя, які виникають на шляху переходу до постмодерну можуть бути дозволені тільки за умови координації та кооперації зусиль вчених, які представляють різні науки про людину і суспільство.

Платформою міждисциплінарної взаємодії щодо вирішення актуальних проблем освіти, може стати саме соціологія (і зокрема, соціологія освіти), в рамках якої (в силу специфіки самої науки) представляється можливим створення спільних орієнтирів, що допомагають визначити межі досліджуваних явищ і принципові зв'язки всередині них, конструюючи структурну (освіта як соціальна система), функціональну (освіта як соціальний інститут) і діяльнісну (освіта як процес комунікації) моделі освіти [6]. Вхідження в епоху постмодерну вимагає від соціології, як і від педагогіки, філософії освіти та інших наук, зміни мови освіти, а розвиток соціологічної теорії освіти вимагає пошуку нових «засобів» опису і пояснення сучасних соціальних реалій і механізмів включеності індивіда в освіту і в суспільство (через освіту).

М. Янг вважає, що на очільне місце сучасної соціології освіти повинно бути поставлено питання про диференціацію певних структур в освіті (дисциплін, предметів в рамках навчальних програм), оскільки ця диференціація може як призводити до обмеженості бачення світу, так і служити для кращого його розуміння. На думку М. Янга, необхідно розгорнути соціологію освіти до питань навчальних програм і того знання, яке вони містять. Вчений пропонує розвивати окремий напрямок соціології освіти, позначаючи його як «соціологія навчальних програмах» (соціологія навчальних програм). Розвиток даного напрямку, на думку вченого, допоможе знайти шляхи погашення тих негативних наслідків, до яких можуть призвести такі тренди епохи постмодерну, як, наприклад,

дистанціювання і віртуалізація освіти, а також допоможе побачити, які традиційні форми навчання важливо зберегти, щоб вся система освіти остаточно не втратила своєї стійкості в результаті стрімких змін і необхідності в зв'язку з цим постійного впровадження інновацій. В умовах переходу до постмодерну, підхід до організації освітнього процесу розробляється західними вченими в рамках такого «відгалуження» соціології освіти, як соціологія курикулуму, що містить потенціал виведення освіти на новий, більш високий рівень якості[6].

Окреслені особливості трансформації суспільства з індустріальної фази розвитку в постіндустріальну відображають фундаментальні зміни не тільки в економіці, але й в соціальній структурі, і неминуче викликають зміни в змісті такого базового для нього соціального інституту, яким є професійна освіта. Вищі навчальні заклади набувають (або можуть набувати) особливу соціальну функцію: вони стають не тільки інструментами отримання професійної кваліфікації, а й накопиченням соціального капіталу, що визначається як сукупність цілком визначених соціальних цінностей, стандартів, норм поведінки, правил моральності і моралі, комунікативних навичок. Ключовим компонентом цього набору є цінності, які є квінтесенцією стійких соціальних інтересів, а отже, визначають зміст всіх інших елементів. Без цих елементів фахівець інноваційної економіки є неповноцінним, його кваліфікація не отримує належної оцінки в суспільстві, а соціальний статус стає заниженим. З іншого боку, органічне включення цих компонентів впливає на соціальні процеси і сприяє приведенню соціальної структури до відповідності потребам постіндустріального суспільства. Таким чином, головними завданнями, які розв'язуються в системі сучасної професійної освіти є:

- організація освітнього процесу, що максимально сприяє передачі професійних знань, умінь і навичок на основі сучасних інформаційних технологій;

- розвиток інноваційного потенціалу майбутніх фахівців, що визначається як здатність до самоорганізації, спрямованої на професійне самовдосконалення і розвиток технологій пошуку і прийняття нестандартних рішень;

- підтримка соціокультурного середовища, яка максимально сприяє залученню до основних цінностей тієї частини середнього класу, для якого основним багатством є вища освіта і професіоналізм (як вирішальна умова майбутньої самореалізації);

- створення системи управління, що вирішить ці три завдання в діалектичній єдності і взаємозв'язку. Одночасне вирішення цих завдань сприяє отриманню якосної підготовки майбутнього фахівця, а отже - інноваційності навчального закладу [22].

Провідні країни світу досягли значних успіхів в області науково-технічного прогресу завдяки інтенсивному розвитку сфери освіти, науки і техніки. Науково-технічний і соціальний прогрес все більше обумовлюється якісними характеристиками національної системи освіти, а також актуальністю підготовки вчених і фахівців високої кваліфікації згідно вимог нової економіки. До сфери освіти сьогодні звернено увагу багатьох вчених і політиків. В контексті глобалізації тільки ті країни, що володіють високоефективною, відповідною сучасним вимогам інноваційного розвитку економіки системою освіти, можуть увійти в число провідних держав сучасного світу. Практично у всіх розвинутих країнах демонструють високі темпи економічного зростання. Їх пріоритетним завданням є підтримка сфери освіти, підготовка високопрофесійних фахівців, розвиток наукомістких виробництв, заснованих на високих технологіях. У висококонкурентній ринковій економіці, що активно модернізується, науково-освітня сфера, реалізуючи соціально-економічні функції в становленні особистості і прогресивного розвитку матеріального виробництва, представлена суб'єктами конкурентно-підприємницьких відносин, націленими на генерування не тільки соціального, а й економічного ефекту.

Система освіти сьогодні повинна вирішувати два основні завдання:

- забезпечення економіки необхідними кадрами, здатними сприймати і розвивати новітні технології, і забезпечення можливості для максимальної кількості працездатних людей включитися в трудове життя;

- уникнути безробіття.

У зв'язку з цим основним напрямком реформи системи освіти, в тому числі вищої, стає її демократизація - забезпечення рівного доступу до всіх видів освіти для людей з рівними здібностями. В результаті вища освіта з елітарної стає масовою, що обумовлює необхідність пошуку нових диференційованих підходів до навчання різних груп населення. Ці зміни у сучасній системі освіти можна коротко охарактеризувати наступним чином: оскільки темпи наукового прогресу різко зросли, що викликає прискорення морального зносу накопичених знань, освіта не обмежується періодом навчання в середніх і вищих навчальних закладах, а набуває форму процесу, що триває протягом усього життя (lifelong education); ця форма освіти включає не тільки тих, хто навчається безпосередньо в навчальних закладах, а й тих, що зайняті на робочих місцях (навчання на робочому місці - workplace education); освітні послуги надаються не тільки традиційними освітніми установами (школами, університетами тощо), але й усіма зростаючими приватними організаціями, що складають конкуренцію традиційним освітнім установам; в змісті навчання центр ваги переміщується з передачі учням певного обсягу знань на вироблення навичок самостійного навчання і отримання знань (learning-how to-learn); також характерною особливістю реформації системи сучасної професійної освіти є інтеграція всіх її рівнів - початкової професійної, середньої професійної, вищої професійної, післявузівської професійної підготовки і перепідготовки - і розвиток системи багатоступінчатої професійної освіти, відповідної прогресивним тенденціям суспільного розвитку. Швидко зростаючі суспільні очікування сприяють посиленню тиску на працівників освіти в пошуках найбільш ефективних способів навчання та управління освітніми

організаціями. Це означає досягнення більш високої продуктивності через створення і використання знань, тобто перехід від процесу застосування знання до виробництва і праці, що в свою чергу може означати реконцептуалізацію природи освітніх організацій, їх реструктуризацію і зміну внутрішньої культури. Реформування системи освіти, зокрема вищої, стикається з протиріччями, породженими різноманітними і різноплановими вимогами сучасного суспільства до фахівця. В ході дискусії про модернізацію освіти виділилося кілька протиріч подібного роду. Перш за все це протиріччя між фундаменталізацією освіти і необхідністю поглиблення спеціальної підготовки [12].

Дискусія з цього приводу йде вже досить давно, і в середовищі практичних діячів - промисловців, бізнесменів, керівників підприємств, - переважає точка зору про необхідність збільшення масштабів спеціальної підготовки за рахунок зменшення фундаментальних дисциплін, оскільки їм необхідні вже навчені фахівці, готові приступити до самостійної роботи, і які не потребують тривалого періоду адаптації.

Висновки до другого розділу

Отже, у соціологічній науці освіту відносять до числа основних соціальних інститутів, які представляють собою стійкі форми організації соціальної взаємодії, які історично склалися і покликані задовольняти фундаментальні суспільні потреби. Система освіти вважається найважливішим соціальним інститутом, який задовольняє потребу суспільства в цілеспрямованій соціалізації індивідів.

Як об'єкт і предмет соціологічного аналізу освіта досліджується в першу чергу з точки зору його інституційних характеристик.

Основи соціологічного підходу до дослідження освіти були закладені класиками соціологічної думки О. Контом, Е. Дюркгеймом, М. Вебером, Г. Спенсером, Т. Парсонсом.

О. Конт наполягав на загальному характері освіти як ключового засобу розв'язання наявних соціальних проблем і протиріч.

У концепції Е. Дюркгейма інститут освіти розглядається як найважливіший інструмент соціалізації молодого покоління, при цьому освіта трактується як частина системи виховання.

М. Вебер одним з перших звернувся до специфіки трансформаційних змін, що відбувалися в системі освіти в контексті загальної соціальної модернізації.

Т. Парсонс розглядав в якості головної мети інституту освіти соціалізацію особистості та сприяння засвоєнню інтелектуального досвіду, що забезпечує всебічний розвиток людини

Тривалий час структурно-функціоналістська парадигма, представниками якої є Е. Дюркгейм і Т. Парсонс, панувала в зарубіжній, а потім і у вітчизняній соціології при розгляді інституту освіти.

Одним із інноваційних напрямків вивчення освіти є дослідження поняття «курукулуму». З приєднанням до Болонського процесу цей термін став досить широко використовуватися в ряді пострадянських країн. Як

правило, цим терміном просто замінюють словосполучення «навчальна програма», для того щоб показати, що це вже не просто програма, а програма перебудована, реконструйована, модернізована відповідно до вимог Болонської декларації. Проте цей термін має більш широке значення. Соціологічний зміст визначення курикулуму полягає в тому, що з його допомогою здійснюється взаємодія людини, суспільства і освіти. Стає можливою гармонізація процесів, що відбуваються на всіх рівнях цієї взаємодії (особистісному, груповому, соціальному), з дотриманням принципу їх комплементарності.

Сучасні тенденції зумовлюють значні зміни в системах освіти країн світу, такі як:

- прискорення темпів розвитку суспільства, що створює необхідність підготовки людей до життя в достатньо мінливих умовах;

- стрімке розширення міжкультурної взаємодії, перехід до постіндустриального, інформаційного суспільства - все це пояснює важливість розвитку таких факторів, як комунікабельність і толерантність.

- зростання кількості глобальних проблем, що вирішуються лише в рамках міжнародного співтовариства. Це, в свою чергу, вимагає формування сучасного полікультурного мислення у нового покоління;

- значні зміни в сфері зайнятості, динамічний розвиток економіки та зростання конкуренції, що викликають необхідність в постійному підвищенні професійної кваліфікації та розвитку професійної гнучкості і мобільності працівників;

- зростання значення людського капіталу, що обумовлює інтенсивний розвиток освіти як молодого покоління, так і дорослого населення[13].

Ці тенденції закономірно приводять країни до певних реформ в системі освіти, а також зазначають необхідність створення інноваційних підходів до проектування сучасних освітніх систем.

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

3.1. Програма емпіричного соціологічного дослідження

Проблемна ситуація. Інститут освіти відіграє найважливішу роль в житті сучасного суспільства. Стрімкі темпи соціально-економічного і соціокультурного розвитку сучасного світу задають вектор перманентного вдосконалення і збільшення знань, що зумовлює потребу держави у модернізації національних систем освіти.

На сьогоднішній день, для України особливо актуальними є процеси модернізації вищої освіти відповідно до потреб ринку праці, а також з метою інтеграції вітчизняної освіти в світовий освітній та економічний простір. Однак практика показує, що найчастіше при впровадженні інновації в вузах виникає проблема опору змінам, виникають конфлікти, або інші організаційні проблеми, що можуть завадити впровадженню інновацій у вищі навчальні заклади. Важливо дізнатися загальну думку студентів та викладачів щодо стану інноваційного розвитку українських вищих навчальних закладів, адже вони можуть спостерігати цей процес зсередини.

Наукова проблема дослідження. В основі інноваційного процесу в вузах лежать нові ідеї і можливості. Вони виникають як результат, з одного боку, незадоволеної потреби суспільства в темпах розвитку; з іншого боку, як наслідок лобіювання нових досягнень в середовищі науки і технології.

Основний концепт інноваційної освітньої діяльності – це формування інноваційного мислення. За допомогою впровадження в систему освіти нових технологій (дистанційне навчання, відкриті освітні платформи, електронне портфоліо, створення бази «електронний університет і т.д.) утворюється нова освітня парадигма. Якщо ще кілька десятиліть тому не було можливості отримувати освіту дистанційно, то на сьогоднішній день українські вузи просувають цю форму навчання. Традиційні методи навчання нездатні сформувати загальні та спеціальні компетенції, що дозволяють випускнику

швидко орієнтуватися на ринку праці і бути підготовленим до продовження освіти. Таким чином, необхідність впровадження інновацій в освітній простір в сучасних умовах розвитку суспільства визначається наступними детермінантами:

- перетворення в соціально-економічній сфері зумовили необхідність оновлення системи освіти;

- якщо раніше впроваджене нововведення сприймали як рекомендацію до використання, тепер учасники навчального процесу самі є ініціаторами інновацій;

- традиційні технології і методи навчання не завжди відповідають зовнішнім запитам інституту освіти, тому необхідно впровадження нових освітніх технологій;

- впровадження діяльнісної технології навчання є освітній інновацією, а це тягне масу змін в організації навчального процесу.

Таким чином, інновації у вищій освіті - це впровадження нових ідей та технологій в систему освіти, що призводить до значних трансформацій.

Мета дослідження: дізнатися громадську думку стосовно інноваційного розвитку ВНЗ України.

Завдання дослідження:

1. Визначити ставлення українських студентів та викладачів до інноваційного розвитку ВНЗ України.

2. Проаналізувати стан інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України.

3. З'ясувати, що найбільше заважає інноваційному розвитку українських ВНЗ на думку студентів та викладачів.

Об'єкт дослідження: студенти українських ВНЗ від 18 років.

Предмет дослідження: ставлення українських студентів та викладачів до інноваційного розвитку ВНЗ.

Теоретична інтерпретація понять.

Інновація (нововведення) – це остаточний результат творчої діяльності людини, який отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, а також нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

Поняття «нововведення» є українським варіантом англійського слова «innovation». Буквальний переклад з англійської означає «введення новацій». Під нововведенням також розуміється нова ідея, нове знання, новий звичай, новий метод, винахід. Українське слово «нововведення» (в буквальному сенсі «введення нового») означає процес впровадження цього нововведення. З моменту прийняття до поширення воно набуває нового значення і стає інновацією. Будь-які винаходи, нові явища, види послуг або методи тільки тоді одержують суспільне визнання, коли повністю прийняті до поширення і вже в новому вигляді виступають як нововведення.

Інноваційний процес – це сукупність науково-технічних, технологічних і організаційних змін, що відбуваються в процесі реалізації нововведень . Під інноваційним процесом розуміється процес, що охоплює всю послідовність перетворення наукового знання, наукових ідей, відкриттів і винаходів в конкретне втілення, в комерційно освоєний (впроваджений на ринку) новий продукт, або удосконалений технологічний процес, використаний у практичній діяльності.

Інноваційний розвиток - це безперервний процес якісних змін в структурі певної соціальної сфери в результаті створення, застосування і поширення нових знань та технологій.

Вищий навчальний заклад (ВНЗ) – це заклад вищої освіти, що працює згідно з ліцензією на проведення освітньої діяльності; надає вищу професійну освіту та здійснює наукову діяльність.

Гіпотези дослідження:

1. Більшість українських студентів та викладачів не вважають вищу освіту в Україні інноваційною.
2. Інноваційному розвитку українських ВНЗ найбільше заважає застаріла програма навчання.
3. Найвагомішою причиною інноваційного розвитку українських ВНЗ є стрімкий розвиток суспільства та інформаційних технологій.

Метод збору емпіричних даних:

1. анкетне опитування студентів ВНЗ;
2. експертне опитування викладачів;
3. інтерв'ю.

Дизайн вибірки: 400 респондентів віком від 18 років.

Результати анкетного опитування студентів ВНЗ щодо інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України.

Рис.1. Чи є освіта в Україні інноваційною (у %, n=400)

На питання «чи вважаєте Ви українську освіту інноваційною?»(рис.1) переконлива більшість респондентів відповіла негативно (35% обрали варіант відповіді «скоріше ні, ніж так», а 32% - «ні»). Це говорить про невисоку оцінку українськими студентами загального стану інноваційного розвитку вищої освіти.

На наступне питання «чи швидко українські ВНЗ пристосовуються до нових змін в процесі навчання?» (рис.2) студенти відповіли більш неоднозначно. Проте все ж переважали позитивні відповіді (38 % респондентів обрали варіант «скоріше так, ніж ні», а варіант «так» – 25%).

Рис.2. Швидкість пристосування до змін (у %, n=400)

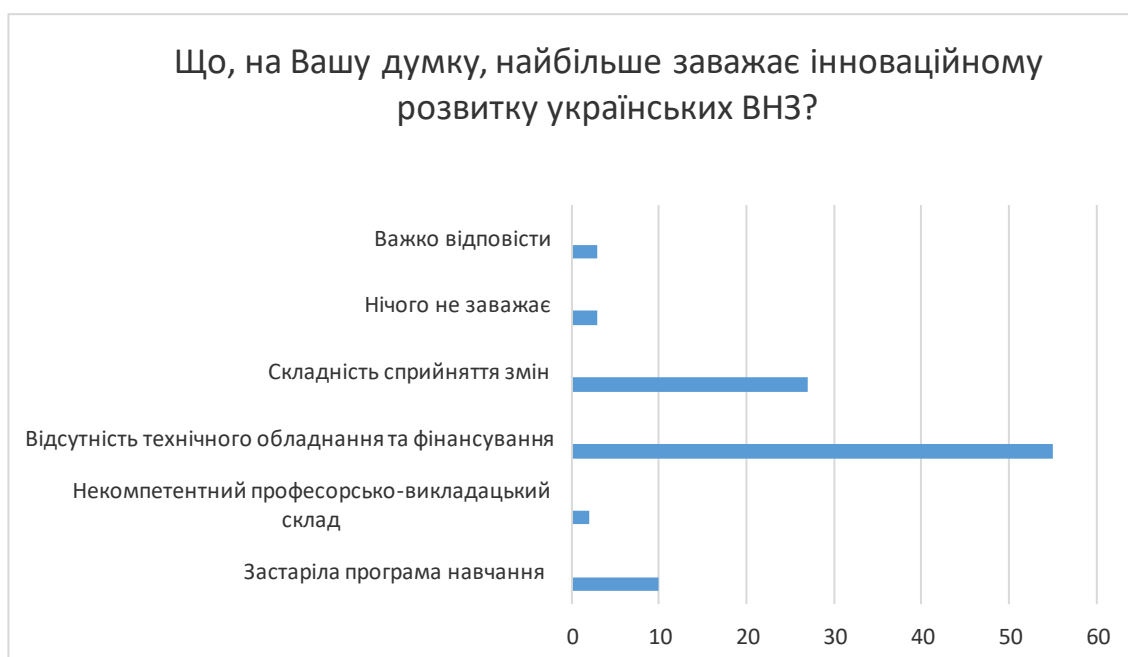

Рис.3. Що найбільш заважає інноваційному розвитку (у %, n=400)

Переважає більшість респондентів вважає (рис.3), що інноваційному розвитку українських ВНЗ найбільше заважає відсутність технічного обладнання та фінансування (55%), а також складність сприйняття змін (28%).

Рис.4. Задоволеність інноваційним середовищем (у %, n=400)

За результатами відповідей на питання стосовно задоволеності інноваційним середовищем ВНЗ (рис.4), в якому навчаються респонденти, переконлива більшість дала негативну відповідь (45% студентів обрали варіант «скоріше ні, ніж так», а 28% - «ні»).

Під поняттям «інноваційна освіта» студенти здебільшого розуміли освіту, що постійно оновлюється, із впровадженням передових технологій, застосуванням креативних та дослідницьких методів навчання, що дозволяє розвинути розноманітні форми мислення та здібність адаптуватися до динамічних змін в наколишньому світі.

На питання стосовно впливу впровадження інновацій у вищих навчальних закладах на можливість професійного зростання студентів (рис.5) респонденти в більшості відповіли позитивно (34% обрали варіант відповіді «так», а 28% - «скоріше так, ніж ні»).

Рис.5. Вплив впровадження інновацій на можливість професійного зростання (у %, n=400)

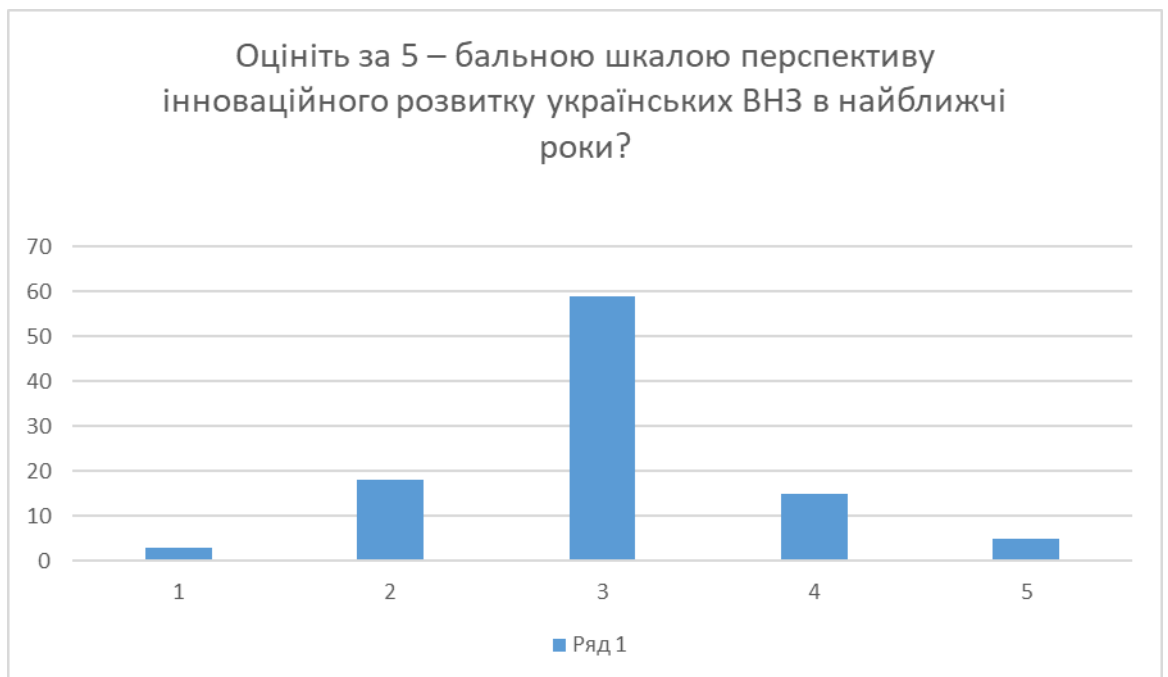

Рис.6. Перспектива інноваційного розвитку (у %, n=400)

Перспективу інноваційного розвитку українських ВНЗ в найближчі роки (рис.6) студенти оцінили по 5 – бальній шкалі (де 1 – це найменше значення, а 5 – найбільше) на 3 (близько 60% респондентів).

Рис.7. Найголовніша причина для інноваційного розвитку ВНЗ (у %, n=400)

Найголовнішою причиною для інноваційного розвитку українських ВНЗ (рис.7) респонденти визначили стрімкий розвиток суспільства та інформаційних технологій (майже 50%). Також досить велика частина опитуваних обрала варіант відповіді «підвищені вимоги до молодих фахівців» (25%).

У дослідженні більше брали участь студенти(рис.8) віком від 18 до 21 року (60%). Також значну частину респондентів склали люди віком від 22 до 25 років (38%).

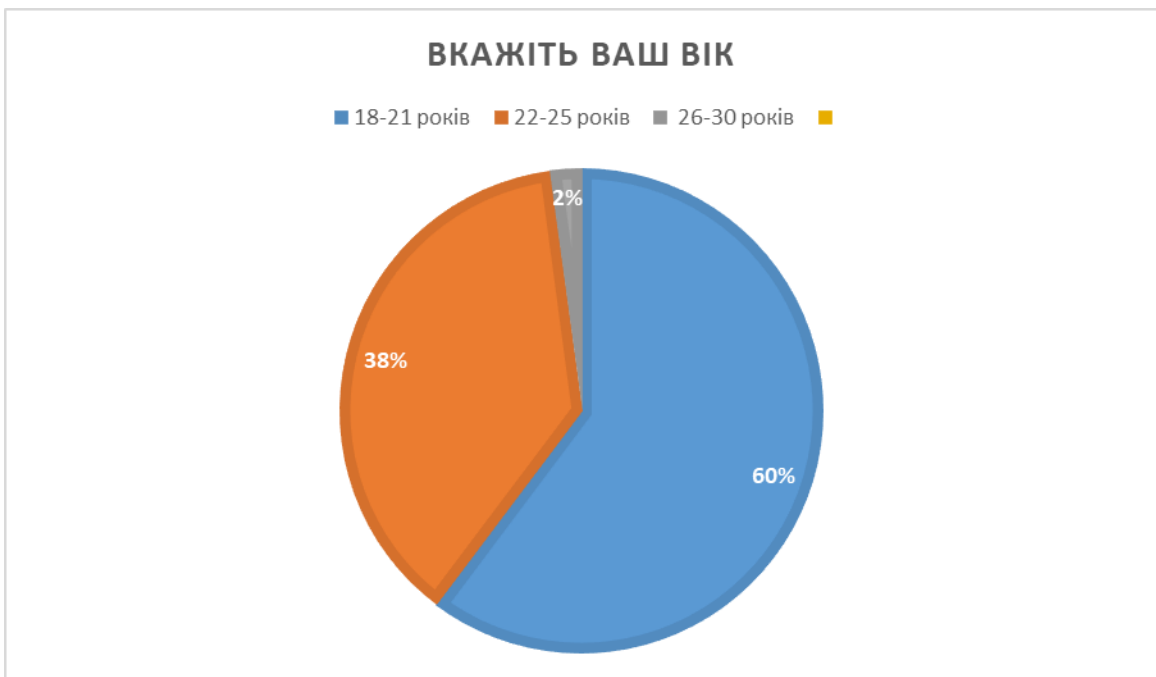

Рис.8. Вік респондентів (у %, n=400)

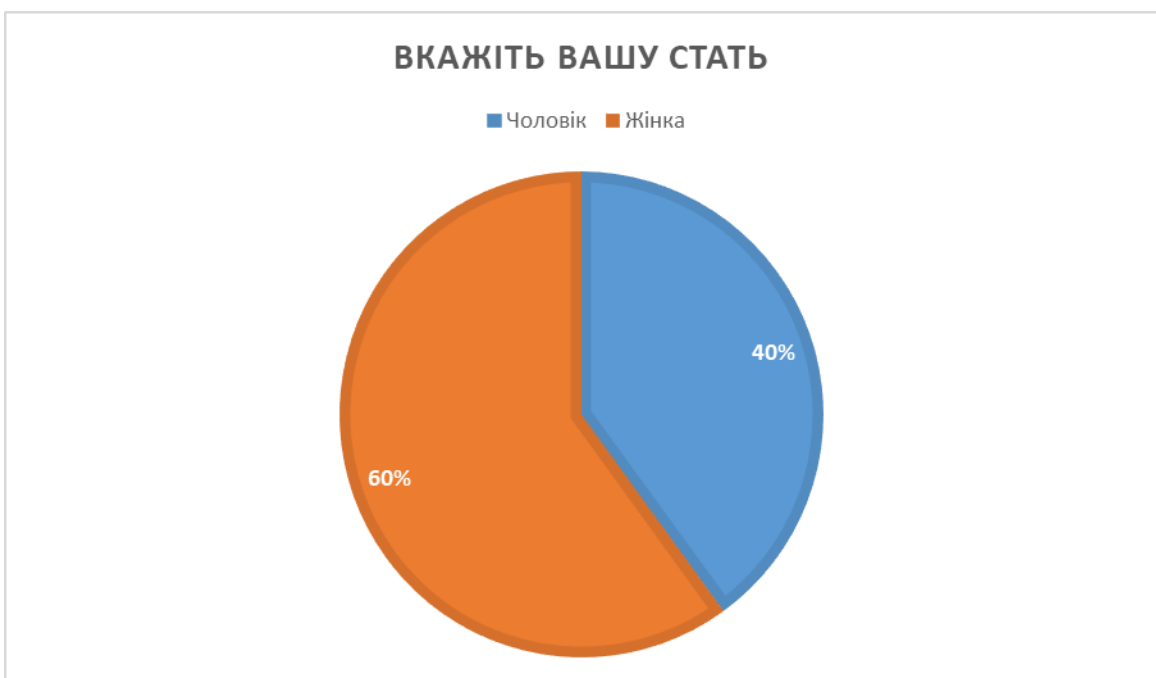

Рис.9. Стать респондентів (у %, n=400)

У дослідженні більше брали участь жінки (60%). Чоловіків, що проходили анкетування, було трохи менше (40%)

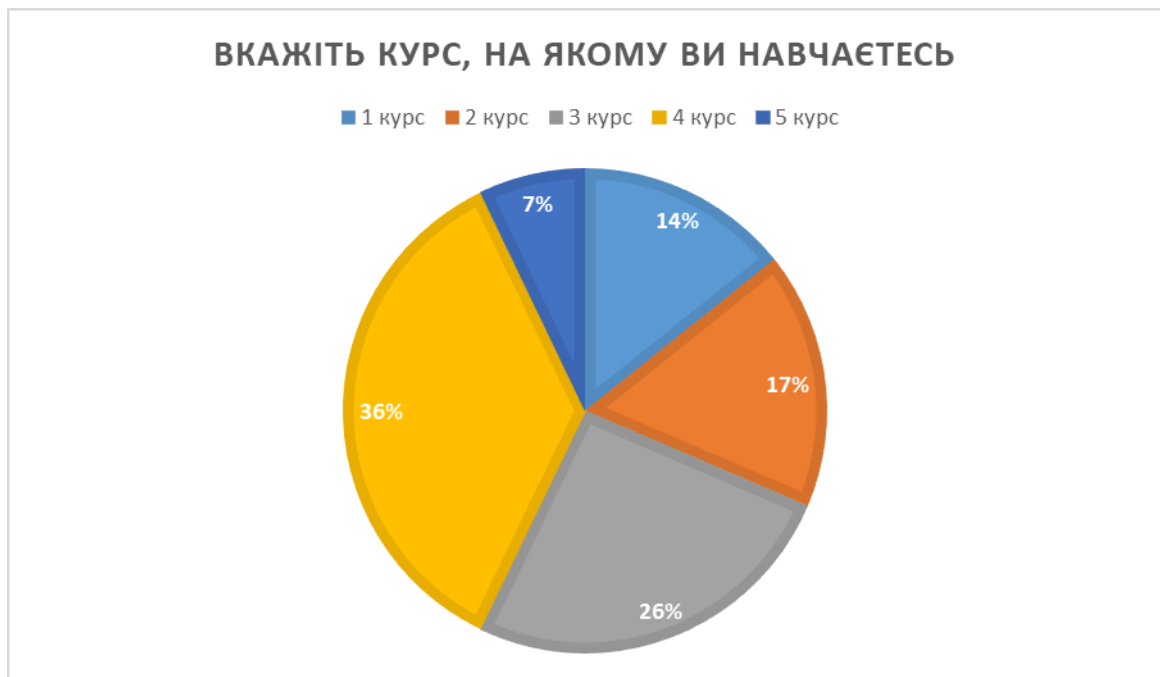

Рис.10. Курс навчання (у %, n=400)

Найбільше на питання анкети відповідали студенти 4 (36%) та 2 (17%) курсів. Трохи менше – студенти 1 курсу (14%). Найменшу кількість респондентів склали студенти 5 курсу (7%).

3.2. Методологія та результати дослідження інновацій в освітній системі сучасної України

У сучасній системі вищої освіти в Україні використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту, що підвищує ефективність навчання, беззаперечне. При цьому інформаційні технології повсюдно використовуються як для підтримки традиційної системи освіти, так і для впровадження нової моделі - дистанційного навчання. Протягом останнього часу дистанційне навчання стало глобальним явищем освітньої та інформаційної культури, змінивши вигляд освіти. Розвиток дистанційної освіти визнано одним з ключових напрямків основних освітніх програм сьогодення. Система дистанційного навчання – це спосіб навчання на відстані в телекомунікаційному комп'ютерному освітньому середовищі. Становлення інформаційного суспільства тягне за собою радикальні зміни в

сфері виробництва і ділової активності людей, а також і у всій соціальній сфері. Майбутнім поколінням доведеться вирішувати проблему адаптації до умов життя в суспільстві, де вирішальну роль буде відігравати інформація і наукові знання - фактори, які стануть визначати, як загальний стратегічний потенціал суспільства, так і перспективи його подальшого розвитку.

Інформаційні та комунікаційні технології, що використовуються в соціальній сфері, народжуються завдяки розвитку комп'ютерних технологій та є, в свою чергу, важливим компонентом системи вищої професійної освіти.

Застосування таких технологій значно скорочує відстань між споживачем освітніх послуг і вищим навчальним закладом. Освітні ресурси стають рівно доступними всім, незалежно від географічного розташування споживача. Розробляється величезне число систем дистанційного і віртуального навчання. Сучасний студент має можливість підтримувати зі своїм навчальним закладом дистанційний зв'язок у будь-яких умовах.

Дистанційне навчання міцно пов'язане з інноваційними технологіями. Важливим засобом дистанційного навчання є навчальні програми, додатки та комп'ютерні телекомунікаційні мережі. Цифрові технології в сфері дистанційного навчання включають в себе програми, які дозволяють студенту самому контролювати порядок освоєння інформаційного масиву, а також використовувати бази даних, які доступні через інтернет та інші мережі.

Надаючи великого значення розвитку і інтенсивного використання системи дистанційного освіти в Україні, треба розглядати його як засіб формування основ освіти для XXI століття. В умовах пандемії COVID-19 українські ВНЗ почали масово освоювати систему дистанційного навчання. Це поставило ряд нових завдань перед українськими навчальними закладами, а також здобувачами вищої освіти.

У Національному авіаційному університеті в 2020 році було проведено анкетування студентів щодо оцінки якості організації дистанційного

освітнього процесу, в якому прийняли участь студенти 1-5 курсів (рис. 11)[39].

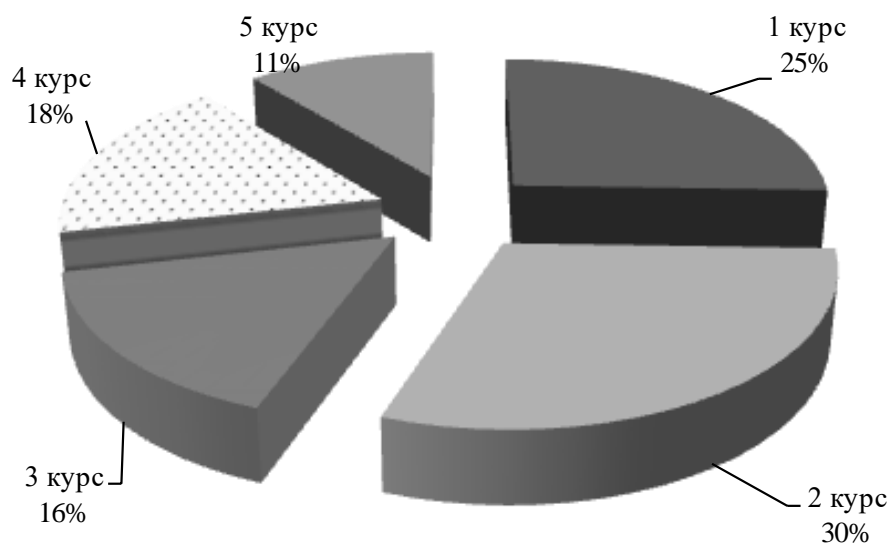

Рис. 11. Розподіл респондентів за терміном навчання

При цьому 48% студентів до цього не мали досвіду дистанційного навчання (рис. 12).

Рис. 12. Розподіл респондентів за досвідом дистанційного навчання

52% респондентів позитивно відповіли на питання «Чи маєте ви досвід дистанційного навчання».

Аналітичний звіт за результатами анкетування студентів щодо оцінки якості організації дистанційного освітнього процесу в Національному авіаційному університеті показав, що більшість респондентів (38%) із числа студентів запровадженням технологій дистанційного навчання в НАУ цілком задоволені, але мали дрібні нарікання.

Тільки незначна частка студентів або дуже задоволені (8%), або висловили своє категоричне невдоволення (7%). Структура відповідей відображена на рис. 13.

В цілому задоволені були 73%, отже можна зробити висновок, що такі технології допомагають підвищувати рівень пізнавальної активності студентів та досягати певних результатів у теоретичних, практичних навичках – це правильний крок, який допомагає у підготовці майбутніх фахівців.

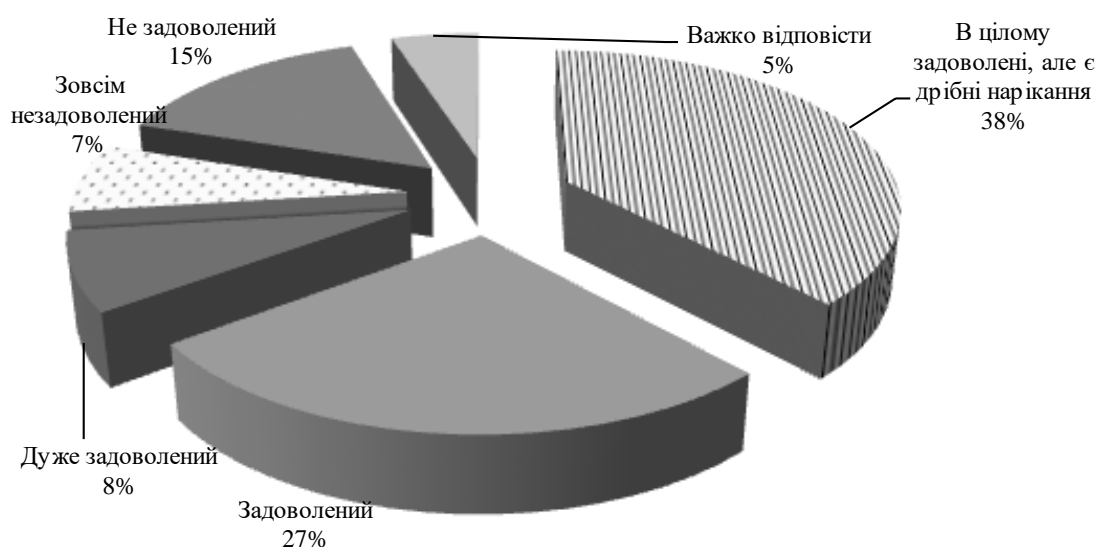

Рис.13. Відповідь респондентів на питання «Наскільки ви задоволені дистанційним навчанням в НАУ в умовах карантину»

Серед переваг дистанційного навчання найбільш значущими була названа можливість навчання незалежно від часу і місця (рис. 14).

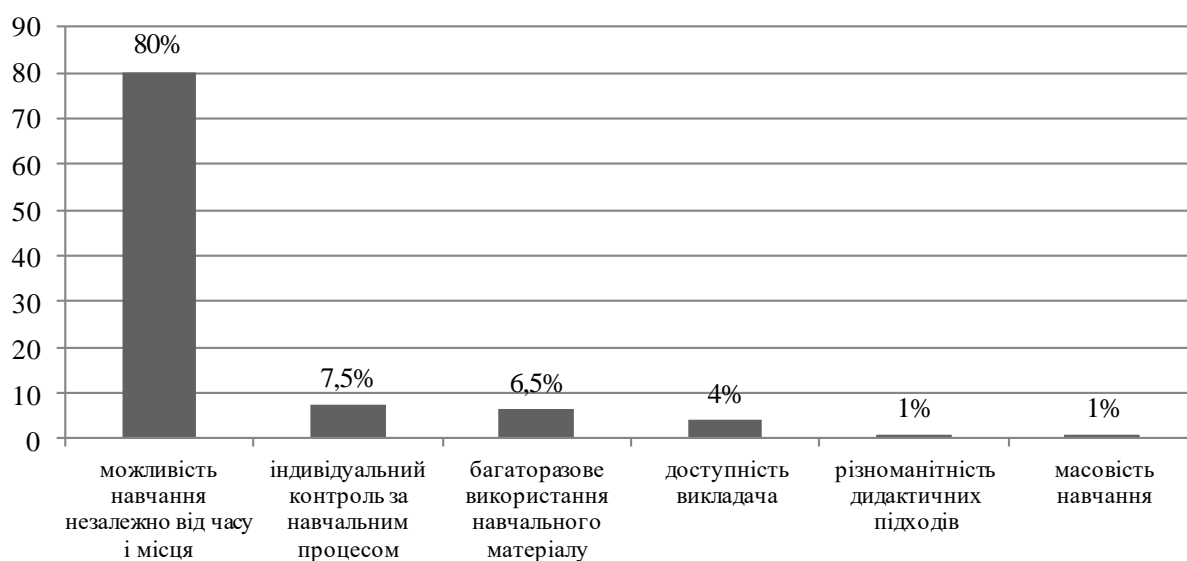

Рис.14. Відповідь респондентів на питання «Які переваги дистанційного навчання, на ваш погляд, є найбільш значущими»

Інші названі переваги мали незначну кількість відповідей, зокрема індивідуальний контроль за навчальним процесом зазначили 7,5% студентів, багаторазове використання навчального матеріалу (6,5%), доступність викладача (4%) та по 1% - різноманітність дидактичних підходів та масовість навчання.

Частота використання технологій навчання (системи управління контентом Moodle, Google, Classroom) оцінена достатньо високо (по 5-ти бальній системі, де 1 – найменша оцінка, 5 – найбільша), оскільки питома вага оцінок 3-5 склала більше 78% (рис. 15).

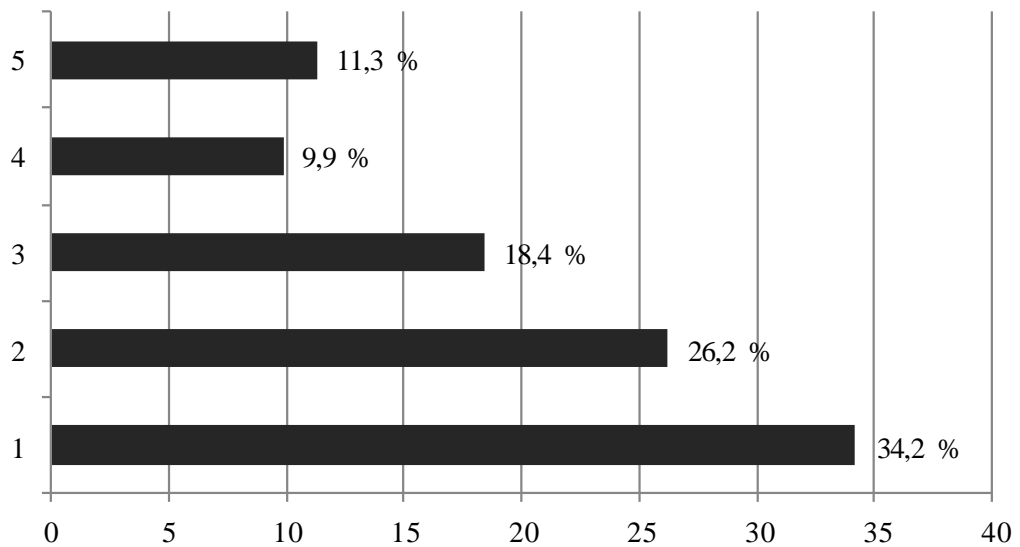

Рис.15. Результати відповідей на питання щодо частоти використання технологій навчання

Проте, достатньо велика кількість (11% опитаних) студентів або взагалі не використовують Moodle, Google Classroom, або ж користуються дуже рідко. При цьому абсолютна більшість учасників опитування використовують відкритий доступ до матеріалів навчальних курсів в Інтернеті, зокрема Google Classroom (рис. 16)

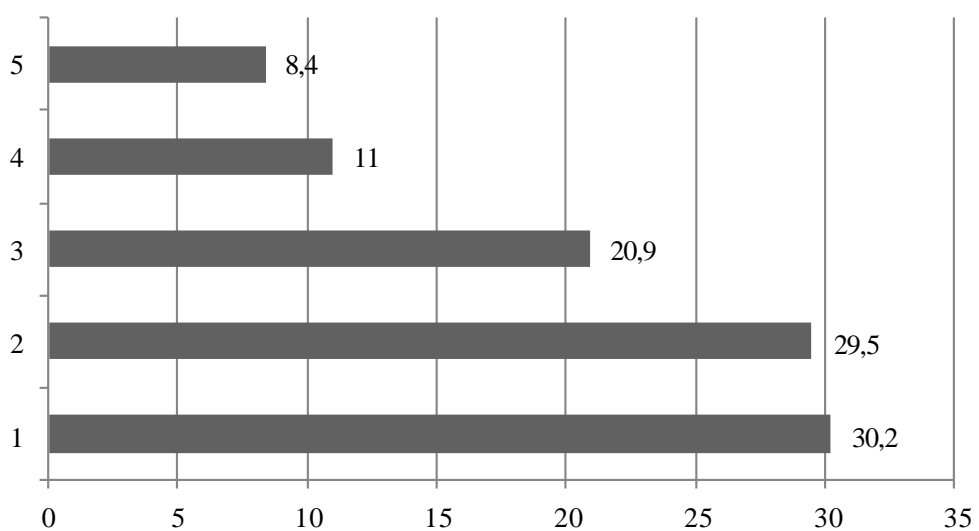

Рис. 16. Результати відповідей на питання «Як часто використовується відкритий доступ до матеріалів навчальних курсів в Інтернеті, зокрема Google Classroom», у відсотках

Студенти в цілому високо оцінили роботу викладачів під час дистанційного навчання – 73% вважають, що викладачі справилися з поставленими завданнями (рис. 17).

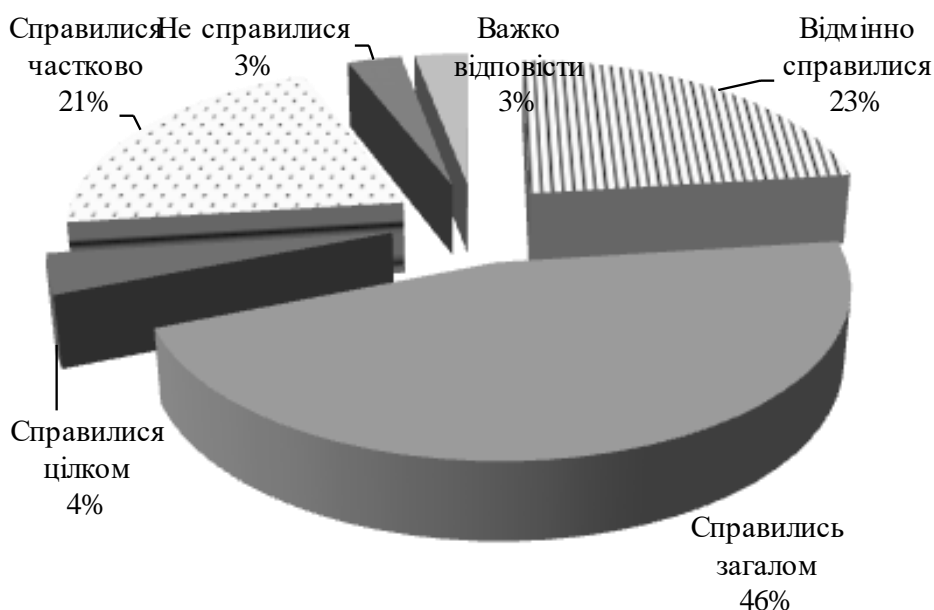

Рис.17. Результати оцінки роботи викладачів

Проте 3% респондентів дали негативну відповідь на питання «Оцініть, наскільки викладачі справились з впровадженням дистанційного навчання в навчальний процес». Абсолютна більшість учасників опитування повідомила, що не стикалася з проблемою відсутності зв'язку з викладачами під час опанування навчальних дисциплін; таку проблему мають лише окремі студенти.

Висновки до третього розділу

За результатами проведеного дослідження в Національному авіаційному університеті у 2020 році щодо оцінки якості організації дистанційного освітнього процесу, можна зробити такі висновки:

1. З дистанційним навчанням, як інноваційною формою навчання, на момент проведення дослідження вже були ознайомлені більша половина респондентів (52%), що зумовило швидке пристосування здобувачів вищої освіти до змін у звичному процесі навчання.

2. Більшість студентів зазначило, що були задоволені дистанційним навчанням в НАУ в умовах карантину (27% були задоволені повністю, а 38% - в цілому задоволені, але мали дрібні нарікання). Це говорить про швидке пристосування начального закладу до нової, інноваційної форми навчання.

3. 80% опитуваних головною перевагою дистанційної форми навчання визначили можливість навчатися незалежно від часу і місця. Приблизно 30% студентів оцінили ефективність дистанційного навчання як середню, 29% - як вище середнього, а 17% - як високу. З цього можна зробити висновок, що інноваційна форма навчання досить позитивно сприймається студентами НАУ та не впливає на загальну якість освіти.

4. Те, наскільки викладачі справилися з впровадженням дистанційного навчання в навчальний процес, більша частина студентів оцінила високо (23% - відмінно справились; 21% - частково справились; 46% - справились загалом). Це говорить про орієнтованість викладачів НАУ на інноваційну діяльність.

5. Частота використання технологій навчання (системи управління контентом Moodle, Google, Classroom) оцінена достатньо високо, що також вказує на більш чітку і структуровану організацію дистанційного навчання в університеті.

За результатами особистого дослідження громадської думки стосовно інноваційного розвитку українських ВНЗ, можна зробити такі висновки:

1. На питання «чи вважаєте Ви українську освіту інноваційною?» переконлива більшість респондентів відповіла негативно. Це говорить про невисоку оцінку українськими студентами загального стану інноваційного розвитку вищої освіти в Україні.

2. Проте досить позитивно була оцінена студентами швидкість пристосування українських ВНЗ до нових змін в процесі навчання (38 % респондентів обрали варіант «скоріше так, ніж ні», а варіант «так» – 25%). З цього можна зробити висновок, що вищі навчальні заклади України все ж намагаються відповідати викликам інноваційного розвитку суспільства.

3. Переважна більшість респондентів вважає, що інноваційному розвитку українських ВНЗ найбільше заважає відсутність технічного обладнання та фінансування (55%), що призводить до незадоволеності інноваційним середовищем ВНЗ, в якому навчаються респонденти.

4. Під поняттям «інноваційна освіта» студенти здебільшого розуміли освіту, що постійно оновлюється, із впровадженням передових технологій, застосуванням креативних та дослідницьких методів навчання, що дозволяє розвинути різноманітні форми мислення та здібність адаптуватися до динамічних змін в навколишньому світі.

5. Також велике значення більшість студентів надають інноваційному розвитку їх вищого навчального закладу, як фактору, що може вплинути на їх подальше професійне зростання. Перспективу інноваційного розвитку українських ВНЗ в найближчі роки студенти оцінили по 5 – бальній шкалі (де 1 – це найменше значення, а 5 – найбільше) на 3 (близько 60% респондентів).

6. Найголовнішою причиною для інноваційного розвитку українських ВНЗ респонденти визначили стрімкий розвиток суспільства та інформаційних технологій (майже 50%). Також досить велика частина опитуваних обрали варіант відповіді «підвищені вимоги до молодих фахівців» (25%).

ВИСНОВКИ

1. Поняття «інновації» з'явилося в дослідженнях XIX ст., і трактувалося вченими по-різному, в залежності від того, в якій науковій сфері застосовувалося. В етнографії поняття «інновації» означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. В економічній науці воно використовувалося здебільшого для трактування певних новітніх ідей, або продуктів в галузі виробництва, а також результату діяльності, що спрямована на досягнення наукового та технічного прогресу. Першим, хто привернув увагу громадськості до інноваційного розвитку, був М. Кондратьєв.

Й. Шумпетер, співзвучно його ідеям, побачив колосальну роль нововведень в розвитку економічних і науково-технічних напрямів, а також вперше ввів поняття «інновації».

Представник західної школи управління Друкер П. під цим терміном розумів підприємницький інструмент, володіючи яким можна здійснити прорив в бізнесі і/або в розробці нової послуги.

Важливий вклад у вивченні інновацій є також у працях французького соціолога Габрієля Тарда. Вчений розглядає інновації як наслідок творчої та інтелектуальної активності людини, що породжує нові винаходи та відкриття.

Відповідно ж до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат творчої діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг. Існує певна класифікація інновацій за основоположними ознаками, такими як ступінь виникнення, новизна, предмет та сфера, функціональне призначення в області застосування і т.д. Ця класифікація дозволяє більш конкретно та об'єктивно оцінити інновації, визначити їх види та неоднорідність.

2. У соціології терміну «інновації» передували вивчення понять «соціальних змін» та «соціального розвитку». Вони були об'єктом таких відомих вчених:

- П. Сорокіна, що був автором теорії «соціокультурної динаміки» та представником групи соціокультурних теорій.

- І. Росту (теорія «стадії економічного росту»), Р. Арона (теорія «єдиного індустріального суспільства»), Д. Белла, М. Ліпсета (теорія «кінця ідеологічної ери»). Це представники групи індустріально-технологічних теорій.

- К.Маркс та Ф.Енгельс, які є найвідомішими представниками групи соціально-економічних теорій.

Загалом поняття «інновація», що з'явилося у ХІХ ст., використовувалося під час вивчення певних культурних змін і протиставлялось поняттю «традиція».

Цю тему вивчали такі науковці:

- К.Маркс та М.Вебер, що вважали традиції пережитком минулого, які потрібно знищувати для подальшого розвитку;

- О.Конт і Г.Спенсер, які описували традиції та інновації як взаємозалежні частини єдиного процесу розвитку суспільства;

- Е. Дюркгейм. М. Мосс, М. Хальбвакс. Ці науковці вважали, що традиції є найважливішим фактором соціального життя та джерелом інновацій;

- Г. Тард, Й. Шумпетер, які описували роль особистості як основний елемент інноваційної системи;

Особливо вагомий внесок у вивченні інновацій зробили Кондратьєв М., який обґрунтував теорію великих інноваційних циклів, а також соціолог австрійського походження Й.Шумпетер, завдяки якому термін «інновація» увійшов у вжиток в 30-ті роки ХХ століття.

3. Основи соціологічного підходу до дослідження освіти були закладені класиками соціологічної думки О. Контом, Е. Дюркгеймом, М. Вебером, Г. Спенсером, Т. Парсонсом.

О. Конт наполягав на загальному характері освіти як ключового засобу розв'язання наявних соціальних проблем і протиріч.

У концепції Е. Дюркгейма інститут освіти розглядається як найважливіший інструмент соціалізації молодого покоління, при цьому освіта трактується як частина системи виховання.

М. Вебер одним з перших звернувся до специфіки трансформаційних змін, що відбувалися в системі освіти в контексті загальної соціальної модернізації.

Т. Парсонс розглядав в якості головної мети інституту освіти соціалізацію особистості та сприяння засвоєнню інтелектуального досвіду, що забезпечує всебічний розвиток людини.

Тривалий час структурно-функціоналістська парадигма, представниками якої є Е. Дюркгейм і Т. Парсонс, панувала в зарубіжній, а потім і у вітчизняній соціології при розгляді інституту освіти.

4. Провідні країни світу досягли значних успіхів в області науково-технічного прогресу завдяки інтенсивному розвитку сфери освіти, науки і техніки. Науково-технічний і соціальний прогрес все більше обумовлюється якісними характеристиками національної системи освіти, а також актуальністю підготовки вчених і фахівців високої кваліфікації згідно вимог нової економіки. До сфери освіти сьогодні звернено увагу багатьох вчених і політиків. В контексті глобалізації тільки ті країни, що володіють високоефективною, відповідною сучасним вимогам інноваційного розвитку економіки системою освіти, можуть увійти в число провідних держав сучасного світу. Практично у всіх розвинутих країнах демонструють високі темпи економічного зростання. Їх пріоритетним завданням є підтримка сфери освіти, підготовка високопрофесійних фахівців, розвиток наукомістких виробництв, заснованих на високих технологіях.

5. Проблематику інноваційного розвитку сучасних освітніх систем зумовлюють певні зміни, такі як:

- прискорення темпів розвитку суспільства, що обумовлює необхідність підготовки людей до життя в достатньо мінливих умовах;

- стрімке розширення міжкультурної взаємодії, перехід до постіндустриального, інформаційного суспільства - все це пояснює важливість розвитку таких факторів, як комунікабельність і толерантність

- зростання кількості глобальних проблем, що вирішуються лише в рамках міжнародного співтовариства. Це, в свою чергу, вимагає формування сучасного полікультурного мислення у нового покоління;

- значні зміни в сфері зайнятості, динамічний розвиток економіки та зростання конкуренції, що викликають необхідність в постійному підвищенні професійної кваліфікації та розвитку професійної гнучкості і мобільності працівників;

- зростання значення людського капіталу, що обумовлює інтенсивний розвиток освіти як молодого покоління, так і дорослого населення [13].

Ці тенденції закономірно приводять країни до певних реформ в системі освіти, а також зазначають необхідність створення інноваційних підходів до проектування сучасних освітніх систем.

Швидко зростаючі суспільні очікування сприяють посиленню тиску на працівників освіти в пошуках найбільш ефективних способів навчання та управління освітніми організаціями. Реформування системи освіти, зокрема вищої, стикається з протиріччями, породженими різноманітними і різноплановими вимогами сучасного суспільства до фахівця. В ході дискусії про модернізацію освіти виділилося кілька протиріч подібного роду. Перш за все це протиріччя між фундаменталізацією освіти і необхідністю поглиблення спеціальної підготовки. Дискусія з цього приводу йде вже досить давно, і в середовищі практичних діячів переважає точка зору про необхідність збільшення масштабів спеціальної підготовки за рахунок зменшення фундаментальних дисциплін, оскільки їм необхідні вже навчені

фахівці, готові приступити до самостійної роботи, і які не потребують тривалого періоду адаптації.

6. У сучасній системі вищої освіти в Україні активно використовуються інформаційно-комунікаційні технології як інструмент, що підвищує ефективність навчання. При цьому інформаційні технології повсюдно використовуються як для підтримки традиційної системи освіти, так і для впровадження нової моделі - дистанційного навчання. Протягом останнього часу дистанційне навчання стало глобальним явищем освітньої та інформаційної культури, змінивши вигляд освіти не тільки в Україні, а й у всьому світі. Розвиток дистанційної освіти визнано одним з ключових напрямків основних освітніх програм сьогодення.

В умовах пандемії COVID-19 українські ВНЗ почали масово освоювати інноваційну форму освіти - систему дистанційного навчання. Це поставило ряд нових завдань перед українськими навчальними закладами, а також студентами. Вивчення цієї проблематики відбувалося завдяки вторинному аналізу проведеного дослідження у Національному авіаційному університеті в 2020 році щодо оцінки якості організації дистанційного освітнього процесу. У цьому анкетуванні увага акцентувалась на загальній задоволеності студентів освітнім процесом в НАУ в умовах пандемії. За результатами дослідження можна зробити висновок, що інноваційна форма навчання досить швидко освоїлась студентами та викладачами в навчальному середовищі Національного авіаційного університету. Дистанційне навчання позитивно сприймається студентами та не впливає на загальну якість освіти. Викладачі НАУ, за результатами дослідження, також цілком орієнтовані на інноваційну діяльність, адже їх робота здебільшого не викликала нарікань у студентів.

Під час дистанційного навчання використовувалися різні технології навчання, такі як Moodle, Google, Classroom що також вказує на більш чітку і структуровану організацію дистанційного навчання в університеті.

На сьогоднішній день, популярність впровадження системи дистанційного навчання в Україні, а також у всьому світі – це головна особливість прояву інноваційного розвитку освіти, що наближує суспільство до нових видів та форм отримання знань, реформування старих уявлень про процес навчання та сталих систем освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астахова В. И. Болонский процесс – объективная необходимость развития высшего образования в Украине / В. И. Астахова // *Методологія, Безперервна освіта в дії: погляд з висоти 30-річного досвіду*¹⁰² Вчені записки ХГУ «НУА» теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004. – С. 491–494.
2. Бернстайн Б. Класс, коды и контроль: структура педагогического дискурса / Б. Бернстайн. – М. : Просвещение, 2008. – 272 с.
3. Бурдьё П. Структура, габитус, практика / П. Бурдьё ; [пер. Шматко Н.А.] // *Журнал социологии и социальной антропологии*. – 1998. – Вып. 2. Режим доступа: <http://www.jourssa.ru/1998/2/4bourd.html>.
4. Дридзе Т. М. Две новые парадигмы для социального познания и социальной практики / Т. М. Дридзе // *Социальная коммуникация и социальное управление в экоантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах (в 2-х кн)*. – М., 2000. – Кн. 1. – С. 5–42.
5. Дудина В. И. Экспертные культуры и скрытая учебная программа в высшем образовании / В. И. Дудина // *Журнал социологии и социальной антропологии*. – 2005. – Т. VIII, № 2. – С. 93–109.
6. Нечитайло И. С. Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность? : Монография / И. С. Нечитайло. – Харьков, Изд-во «НУА», 2015. – 526 с.
7. Нечитайло И. С. Инжиниринг образовательного пространства учебного заведения как авангардная технология / И. С. Нечитайло // *Вчені записки ХГУ «НУА»*. – Харків, 2018. – Т. 24. – С. 84–97.
8. Нечитайло И. С. Конструирование социальной и исторической памяти средствами образования (на примере ХГУ «НУА») / И. С. Нечитайло // *Вчені записки ХГУ «НУА»*. – Харків, 2016. – Т. 22. – С. 106–117.

9. Нечитайло И. С. Образование как показатель и фактор развития человеческого потенциала (сквозь призму теории социетальной трансформации Т. И. Заславской) / И. С. Нечитайло // Вчені записки ХГУ «НУА». – Харків, 2015. – Т. 21. – С. 59–69.

10. Нечитайло И. С. Педагогический дискурс как объект социологического исследования: цели, методы, перспективы / И. С. Нечитайло // Вчені записки ХГУ «НУА». – Харків, 2013. – Т. 19. – С. 106–114.

11. Зборовский Е. Г. ОБРАЗОВАНИЕ: НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ [Электронный ресурс] / Е. Г. Зборовский – Режим доступа до ресурсу: <http://ecsocman.hse.ru/data/324/925/1216/004.ZBOROVSKIY.pdf>.

12. Нечитайло И. С. Роль вуза в формировании жизненных стратегий студентов / И. С. Нечитайло // Вчені записки ХГУ «НУА». – Харків, 2011. – Т. 17. – С. 125–131.

13. Нечитайло И. С. Социальная реальность: фантазии и знания / И. С. Нечитайло // Вчені записки ХГУ «НУА». – Харків, 2012. – Т.18. – С. 11–20.103

14. Шаронова С. А. Универсальные константы института образования – механизм воспроизводства общества : монография / С. А. Шаронова. – М. : РУДН, 2004. – 357 с.

15. Нечитайло И. С. Эвристический потенциал когнитивного подхода к анализу взаимосвязи образования с процессами воспроизводства социального неравенства / Нечитайло И. С., Григорец О. Н. Табурова Е. Н. // Вчені записки ХГУ «НУА». – Харків, 2014. – Т. 20. – С. 153–163.

16. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень // Урядовий кур'єр. – 2003. – №23. – С. 7–8.

17. Про інноваційну діяльність Закон України [Електронний ресурс]- Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

18. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», Болонья, 19 червня 1999 року № 994_525 [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text

19. Карпенко М. О. Современные подходы к понятию и классификации инноваций [Електронний ресурс] / М. О. Карпенко – Режим доступу до ресурсу:
<file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%8F/Downloads/sovremennye-podhody-k-ponyatiyu-i-klassifikatsii-innovatsiy.pdf>.

20. Евретт М. Роджерс [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%82_%D0%A0%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%81.

21. Болонський процес / Інформаційно-аналітичний портал про освіту в Україні і за кордоном, 2020 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses>

22. Вольвач В.Г. Инновационная парадигма образования: социологический аспект./В.Г. Вольвач.//Современные научные исследования: теория, методология, практика. Сб. науч. тр. по итогам отчетов каф. по НИР за 2009 г. Вып. 4. в 2 томах. Т.1. – Омск: изд-во ОмЭИ, 2010 г. – 280 с.23.Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Друкер [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://pqm-online.com/assets/files/lib/books/druker1.pdf>

24.Друкер П. Эффективное управление: Экономические задачи и оптимальные решения [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://altairbook.com/go2/126753.html>

25. Інноваційні технології: матеріали наук.-техн. конф. студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених / за заг. ред. П. В. Горінова, К. О.

Бабікової , Л. М. Мельничук; ІНТЛ НАУ (м. Київ, 25-26 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. 420 ст.

26. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 492 с.

27. Інновації як ресурс розвитку / С. Мосейчук // Профтехосвіта. - 2016. - № 1. - С. 2-6.

28. Крижанівська О. П. Соціальні інновації як форма суспільного прогресу: теоретичні витoki поняття у соціології Г.Тарда. [Електронний ресурс] / О. П. Крижанівська – Режим доступу до ресурсу: http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/05/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD_2013.pdf#page=332.

29. Наукова спадщина Йозефа Алоїза Шумпетера і сучасність: погляд із минулого в майбутнє / Матеріали III Міжнародної Шумпетерівської конференції (21-22 жовтня 2016 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016 – 252 с.

30. Присвітла О. В. Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / О. В. Присвітла; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Львів, 2016. - 21 с.

32. Розвиток людського капіталу: Аналітична доповідь Центру Разумкова / О. Піщуліна, Т. Юрочко, М. Міщенко, Я. Жаліло - Київ, 2018. - 358 с.

33. Сащук Г. М. Культурні виміри інформаційного суспільства / Г. М. Сащук // Політологічний вісник. - 2015. - Вип. 77. - С. 366-376. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2015_77_36

34. Хомерікі О. А. Методологічні підходи до вивчення соціологічних аспектів трансформації вищої освіти / О. А. Хомерікі // Нова парадигма. - 2012. - Вип. 108. - С. 182-193. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2012_108_21.

35. Нечитайло И. С. Социология куррикулума как методология управления образованием в новых социальных условиях [Текст] / И. С. Нечитайло // Образование в условиях глобальных социальных изменений : монография / под общ. ред. Е. А. Подольской. – [Saarbrücken] : Lap Lambert Academic Publishing, 2016. – С. 231–280. (Германия)

36. Стригуль М.В. Друга вища освіта та додаткова освіта як чинники розвитку комерціалізації в українській вищій освіті// Грані. – Дніпро: «Грані», 2017. – Т. 20. – № 4(144). – С. 5-9.

37. Стригуль М.В. Соціальні механізми розвитку і динаміки економізму та комерціалізації в українській вищій освіті// Грані. – Дніпро: «Грані», 2017. – Т. 20. – № 3(143). – С. 17-21.

38. Стригуль М. В. Глобализация университетского образования в современных условиях: анализ и тенденции развития. - Высшая школа. – Уфа: Инфинити, 2016. – № 6. – С. 55-57

39. Офіційний сайт НАУ (Аналітичний звіт за результатами анкетування студентів щодо оцінки якості організації дистанційного освітнього процесу) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://nau.edu.ua/ua/menu/quality/analitichniy-zvit-za-rezultatami-anketuvannya-studentiv-shchodo-vivchennya-stanu-vikoristannya-derzhavnoimovi-ta-otsinki-yakosti-navchannya-u-natsionalnomu-aviatsiynomu-universiteti-stanom-na-lyutiy-2020-roku.html>

40. Drucker P. Managing for the Future: The 1990s and Beyond - Oxford: Butterworth Heinemann, 1992. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jsc.4240020107>

41. PISA-2018. Capacity needs analysis: Ukraine. - OECD [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/Ukraine-PISA-capacity-needs-analysis.pdf>

42. Selection of key competencies, -Executive Summary-DeSeCo Project
Web

www.oecd.org/edu/statistics/deseeco

43. STEP Skills measurement. - World Bank [Електронний ресурс] -
Режим доступу: <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/step/about>

44. Tuning Educational Structures in Europe Налаштування освітянських
структур в Європі [Електронний ресурс] - Режим доступу:
<http://tuning.unideusto.org/tuningeu>

ДОДАТКИ

Додаток А

КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙ

Ознака для класифікації	Вид інновацій	Зміст інновації
За сферою діяльності підприємства	Інновації на вході в підприємство як систему	Цільові, якісні або кількісні зміни у виборі чи використанні матеріалів, сировини, обладнання, інформації, працівників чи інших видів ресурсів
	Інновації на виході з підприємства	Зміни у результатах виробничої діяльності, якими можуть бути вироби, послуги, технології
	Інновації структури підприємства	Цільові зміни у виробничих, обслуговуючих і допоміжних процесах
За змістом діяльності інновацій	Технологічні	Спрямовані на створення та освоєння виробництва нової продукції, технологій і матеріалів, на модернізацію обладнання, реконструкцію споруд, реалізацію заходів зі збереження довкілля
	Виробничі	Орієнтовані на розширення виробничих потужностей, диверсифікацію виробничої діяльності, зміну структури виробництва
	Економічні	Спрямовані на зміну методів і способів планування всіх видів виробничо-господарської діяльності, зниження виробничих витрат, вдосконалення матеріального стимулювання, раціоналізацію системи обліку
	Торговельні	Використання нових методів цінової політики, нових форм взаємовідносин з постачальниками і замовниками, надання чи одержання фінансових ресурсів у формі кредитів тощо
	Соціальні	Пов'язані з поліпшенням умов і характеру праці, соціального забезпечення, психологічного клімату у колективі тощо
	Управлінські	Спрямовані на вдосконалення організаційної структури, стилю і методів прийняття рішень, використання нових засобів обробки інформації та документації, реалізацію канцелярських справ

За інтенсивністю інноваційних змін	Інновації нульового порядку	Цільова зміна, що зберігає й оновлює існуючі функції виробничої системи або її частини, наприклад, нова фарба для автомобіля
	Інновації першого порядку (кількісна зміна)	Просте цільове пристосування до кількісних вимог за збереження функцій виробничої системи або її частини, наприклад, розширення ринку збуту
	Інновації другого порядку (перегрупування чи організаційні зміни)	Прості організаційні зміни, наприклад, поділ відділу маркетингу на підрозділи досліджень ринку і стимулювання збуту
	Інновації третього порядку (адаптаційні зміни)	Зміни, викликані взаємним пристосуванням елементів виробничої системи, наприклад, адаптації допоміжних процесів до перетворень в основних виробничих процесах у зв'язку з удосконаленням випуску продукції
	Інновації четвертого порядку (новий варіант)	Найпростіша якісна зміна, що перевищує межі простих адаптивних змін, наприклад, оснащення певної моделі автомобіля потужнішим двигуном
	Інновації п'ятого порядку (нове покоління)	Змінюються всі або більшість функціональних властивостей виробничої системи, але базова структурна концепція зберігається
	Інновації шостого порядку (новий "вид")	Якісна зміна функціональних властивостей виробничої системи або її частини, змінюється вхідна концепція, але функціональний принцип залишається, наприклад, стільниковий зв'язок
	Інновації сьомого порядку (новий "рід")	Докорінна зміна функціональних властивостей виробничої системи або її частини, що робить іншим її основний функціональний принцип, наприклад, поява транзисторів, інтегральних схем, введення гнучких виробничих ліній, види транспорту на магнітній чи повітряній подушці тощо
За рівнем сприйняття	Абсолютна новизна	Фіксується за відсутністю аналогів даної новації
	Відносна новизна	Інновацію було застосовано на інших об'єктах або ж оновлено один з елементів виробу системи у процесі поточної модернізації
	Умовна новизна	Виникає завдяки незвичайному сполученню раніше відомих елементів
	Суб'єктивна новизна	Новизна для певних споживачів, які раніше були знайомі з даним продуктом.
За причинами виникнення	Реактивні	Інновації, що забезпечують виживання і конкурентоспроможність фірми на ринку, з'являючись як реакція на нові перетворення, здійснені основними конкурентами
	Стратегічні	Інновації, впровадження яких має випереджальний характер з метою здобуття вирішальних конкурентних переваг у перспективі

Анкета
«Громадська думка щодо інноваційного розвитку ВНЗ в Україні»

Шановні респонденти!

Просимо Вас відповісти на ряд питань анонімної анкети, що стосуються громадської думки щодо інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України.

Зіставлення Ваших відповідей з думками інших інтерв'юерів дозволить нам зробити правильні висновки про загальну думку щодо інноваційного розвитку ВНЗ України. Будь ласка, ознайомтеся з питаннями і виберіть відповідь, яку Ви вважаєте найбільш вірною. Просимо Вас відповісти на всі питання анкети.

1. Чи вважаєте Ви українську вищу освіту інноваційною?

- А) Так;
- Б) Скоріше так, ніж ні;
- В) Скоріше ні, ніж так;
- Г) Ні.

2. Чи швидко, на Вашу думку, українські ВНЗ пристосовуються до нових змін в процесі навчання?

- А) Так;
- Б) Скоріше так, ніж ні;
- В) Скоріше ні, ніж так;
- Г) Ні.

3. Що, на Вашу думку, найбільше заважає інноваційному розвитку українських ВНЗ?

- А) Застаріла програма навчання;
- Б) Некомпетентний професорсько-викладацький склад;
- В) Відсутність технічного обладнання та фінансування;

- Г) Складність сприйняття змін;
- Д) Нічого не заважає;
- Ж) Важко відповісти.

4. Чи задоволені Ви інноваційним середовищем саме вашого ВНЗ?

- А) Так;
- Б) Скоріше так, ніж ні;
- В) Скоріше ні, ніж так;
- Г) Ні.

5. Що для Вас означає поняття «інноваційна освіта»?

6. Як Ви вважаєте, чи впливає впровадження інновацій в ВНЗ на можливість професійного зростання студентів?

- А) Так;
- Б) Скоріше так, ніж ні;
- В) Скоріш ні, ніж так;
- Г) Ні.

7. Оцініть за 5 – бальною шкалою перспективу інноваційного розвитку українських ВНЗ в найближчі роки?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

8. Яка, на Вашу думку, найголовніша причина для інноваційного розвитку

українських ВНЗ?

- А) Підвищені вимоги роботодавців до молодих фахівців;
- Б) Глобальні світові проблеми, що вимагають змін в системі освіти;
- В) Стрімкий розвиток суспільства та інформаційних технологій.
- Г) Наближення вітчизняної освіти до європейських, а також світових стандартів.

9. Вкажіть Ваш вік:

- А) 18-21 років;
- Б) 22-25 років;
- В) 26-30 років.

10. Вкажіть Вашу стать:

- А) Чоловіча
- Б) Жіноча

11. Вкажіть курс, на якому ви навчаєтесь :

- А) 1 курс;
- Б) 2 курс;
- В) 3 курс;
- Г) 4 курс;
- Д) 5 курс;

Дякую за відповіді!

Анкета

«Громадська думка щодо інноваційного розвитку ВНЗ в Україні»

Шановні викладачі!

Інноваційний потенціал вищого навчального закладу – це здатність викладацького колективу створювати, сприймати, реалізувати нововведення і своєчасно позбавлятися від застарілого, педагогічно недоцільного.

У нинішній час інноваційність набула статусу провідного фактору розвитку освіти. Для виявлення тенденцій щодо вдосконалення процесу реалізації інновацій у вищих навчальних закладах просимо дати відповіді на питання анкети.

1. Назва вашого навчального закладу:

2. Назвіть ознаки, які характеризують інноваційність вашого навчального закладу:

3. Які проблеми в діяльності вашого навчального закладу потребують інноваційного вирішення?

4. Які питання освітньої інноваційної діяльності вивчаються в плані наукової теми вашого викладацького колективу?

5. Визначте основні задачі інноваційної стратегії розвитку вашого навчального закладу:

6. У чому полягає місія вашого навчального закладу?

7. Ініціаторами реалізації інновацій у вашому навчальному закладі виступають (проранжуйте варіанти за значимістю): **Довідка: «ранжир», «ранжування» - встановлення вагомості (важливості) від найбільш вагомого (дорівнює 1) до менш вагомого показника (дорівнює 6).**

Ініціатори	Ранг (від 1 до 6)
• органи управління освіти;	
• керівництво навчального закладу;	
• викладацький колектив;	
• окремі викладачі;	
• студенти	

• Ваш варіант: _____

8. Чи проводяться маркетингові дослідження ринку освітніх послуг вашим навчальним закладом? (підкресліть варіант):

- постійно;
- періодично;
- рідко;
- не проводяться;

9. Процес реалізації інновацій у вашому навчальному закладі здійснюється (підкресліть варіант):

- систематично;
- планово;
- стихійно.

10. Які конкретні інновації реалізуються у вашому навчальному закладі?

Всеукраїнського рівня: _____

Регіонального рівня: _____
Рівня навчального закладу: _____
Окремих викладачів вашого навчального
закладу: _____
Інші: _____

11. За сферою здійснення у вашому навчальному закладі реалізуються інновації (відмітьте варіант/варіанти):

- у змісті освіти;*
 - у технології навчання;*
 - у технології виховання;*
 - в організації цілісного навчально-виховного процесу;*
 - в управлінні закладом;*
 - у методичній роботі;*
 - в освітній екології;*
 - інші*
-

12. За об'ємом перетворення у вашому навчальному закладі реалізуються інновації (відмітьте варіант/варіанти):

- часткові (локальні, одиничні, не пов'язані між собою);
- модульні (комплекс часткових, пов'язаних між собою нововведень, які вводяться блоками);
- системні (охоплюють увесь навчальний заклад);

13. Американський психолог Е. Роджерс виділив групи осіб, залежно від їх готовності засвоювати і втілювати нове: 1) новатори – люди відкриті новому, готові на ризик; 2) ранні реалізатори – люди, котрі не ризикують, але розумно, раціонально застосовують нове; 3) рання більшість – легко знаходить взаєморозуміння з першими двома групами, охоче бажать втілювати нові ідеї; 4) пізня більшість – скептики, які починають освоювати нововведення під тиском соціального середовища; 5) консерватори – беруть під сумнів будь-яку новацію, орієнтуються на традицію, роблять усе можливе, щоб загальмувати розповсюдження нововведень.

Спробуйте визначити відсоток педагогів вашого навчального закладу, що належать до кожної з груп:

- 1) новатори – _____ %;
- 2) ранні реалізатори – _____ %;

3) рання більшість – _____ %;

4) пізня більшість – _____ %;

5) консерватори – _____ %,

14. Які основні мотиви інноваційної діяльності вашого навчального закладу?

15. **Проранжуйте** й оцініть наведені фактори за їх значимістю для успішності реалізації інновацій у Вашому навчальному закладі:

- ранг фактору від 1 (найважливіший) до 15 (найменш важливий) – запишіть відповідну цифру у кожному рядку колонки “Значимість”;

- оцінку від 1 (фактор відсутній) до 5 (фактор сильно виражений) поставте у кожному рядку колонки “Оцінка”;

	Фактори	Значимість	Оцінка
1.	Визначеність стратегії інноваційної діяльності вищого навчального закладу		
2.	Використання інформаційно-комунікативних технологій		
3.	Створення у навчальному закладі банку інновацій		
4.	Науково-експериментальна діяльність		
5.	Нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності ВНЗ		
6.	Актуалізація потреб суспільства в освітніх інноваціях		
7.	Готовність викладачів до сприйняття і реалізації інновацій		
8.	Інноваційний тип управління на всіх рівнях системи освіти		
9.	Належна матеріальна база		
10.	Сприятливий морально-психологічний клімат у колективі		
11.	Маркетингові дослідження ринку освітніх послуг		

3.	Велика завантаженість викладачів		
4.	Недостатній розвиток дослідницьких і рефлексивних умінь		
5.	Низький рівень мотивації інноваційної діяльності викладачів		
6.	Соціально-економічна нестабільність у суспільстві		
7.	Неефективні форми пропагування і поширення нововведень		
8.	Недостатність інформаційних ресурсів більшості ВНЗ		
9.	Відсутність матеріального стимулювання інноваційної діяльності		
10.	Побутові умови життя викладачів		
11.	Відсутність ефективних моделей і технологій реалізації інновацій		
12.	Стан здоров'я, професійне вигорання викладачів		
13.	Зростання відповідальності і ризику		
14.	Бюрократична система дозволів для експерименту		
15.	Необхідність додаткових інтелектуальних, матеріальних і часових витрат		

Допишіть, проранжуйте й оцініть у порядку значимості фактори, які на Вашу думку, не ввійшли у вищеподаний перелік.

	Фактори	Значимість	Оцінка

17. Які основні форми розвитку інноваційної компетентності викладачів використовуються у вашому навчальному закладі?

18. Які форми підтримки інноваційної діяльності викладачів застосовуються у вашому навчальному закладі?

Соціальної: _____

Матеріальної: _____

Психологічної: _____

19. Які результати інноваційної діяльності вашого навчального закладу?

**Карта оцінки та самооцінки
інноваційної компетентності викладача**

Шановний респонденте!

Запрошуємо Вас взяти участь в дослідженні проблем інноваційної компетентності викладача.

Будь-ласка, будьте щирими, оскільки від якості Ваших відповідей залежить ґрунтовність подальших висновків щодо інноваційного розвитку ВНЗ.

Обираючи певний варіант відповіді, відмітьте вказаний біля неї номер чи слідуйте інструкціям, наданим у запитанні.

Результати опитування будуть узагальнюватись, тому свого прізвища в анкеті вказувати не треба.

Наперед дякуємо Вам за участь в дослідженні!

**Надайте, будь-ласка, короткі відповіді на кілька запитань
щодо вашого розуміння інноваційної діяльності в освіті:**

1. Що, на Ваш погляд, означає термін „інновація”?

2. Як Ви оцінюєте потребу в інноваціях для сучасної освіти? (відмітьте одну відповідь)

- 1) висока
- 2) посередня
- 3) низька

3. Які проблеми в сучасній середній освіті потребують інноваційного вирішення?

4. У своїй діяльності Ви:

1. Використовуєте елементи відомих інновацій

2. Системно реалізуєте відомі інновації

3. Берете участь в інноваційному проекті вашого навчального закладу

4. Реалізуєте власну авторську інноваційну систему навчання (виховання)

5. Ваш варіант:

5. У яких видах науково-методичної (науково-експериментальної) роботи Ви берете участь?

6. Чи дотримуєтесь Ви певного алгоритму реалізації інновацій? Якщо так, то назвіть його основні етапи.

7. Проранжуйте й оцініть наведені фактори за їх значимістю для успішності реалізації інновацій у Вашій педагогічній діяльності:

- ранг фактору від 1 (найважливіший) до 15 (найменш важливий) – запишіть відповідну цифру у кожному рядку колонки “Значимість”;
- оцінку від 1 (фактор відсутній) до 5 (фактор сильно виражений) поставте у кожному рядку колонки “Самооцінка”;

Фактори	Значимість	Самооцінка
Доступ до сучасних інформаційних джерел		
Можливість досягнення якісно нових результатів		
Впевненість в собі, прагнення до успіху		
Налагоджений побут, особисте життя		
Можливість самореалізації в професії		
Сприятливі умови для творчості, експериментування		
Задовільні емоційний стан і здоров'я		
Можливість обміну досвідом з іншими		
Особиста активність, ініціативність, наполегливість		
Підтримка та допомога з боку керівництва		
Задоволеність умовами праці й обраною професією		
Матеріальне заохочення		
Приклад і вплив колег та керівників		
Рефлексія особистого досвіду інноваційної діяльності		
Особистісний розвиток засобами професії		

Допишіть, проранжуйте й оцініть у порядку значимості фактори, які на Вашу думку не ввійшли у вищеподаний перелік.

Фактори	Значимість	Самооцінка
----------------	-------------------	-------------------

8. Оцініть за п'ятибальною шкалою, зробивши відповідну позначку – X), Ваш рівень сформованості інноваційної компетентності

	СКЛАДОВІ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	Ступінь сформованості				
		1	2	3	4	5
I	Соціальна компетентність					
1	Рівень соціальних знань, умінь, якостей та соціального досвіду.					
2	Здатність до групової діяльності, співпраці, взаєморозуміння, комунікативні навички.					
3	Готовність прийняти на себе відповідальність за результати впровадження нового враховуючи можливі ризики.					
4	Уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях.					
5	Мобільність у різних соціальних умовах, уміння визначати особисті ролі в суспільстві.					
6	Розуміння особливостей і перспектив розвитку сучасного суспільства					
II	Мотиваційно-ціннісна компетентність					
1	Рівень прагнення до творчих досягнень, внутрішня мотивація успіху.					

2	Усвідомленість суб'єктних цінностей інноваційної професійної діяльності.					
3	Визначеність стимулів і цілей особистісного розвитку, індивідуальних смислів педагогічної діяльності.					
4	Прагнення до самореалізації в професії, досягнення соціального статусу.					
5	Рішучість, упевненість у собі, прагнення до лідерства.					
6	Віра в успіх, наполегливість у досягненні поставленої мети.					
III	Теоретико-методологічна компетентність					
1	Розуміння філософії інноваційних процесів в освіті.					
2	Знання основних понять педагогічної інноватики.					
3	Знання законів, закономірностей, моделей принципів інноваційного процесу.					
4	Знання інноваційних педагогічних концепцій, підходів, наукових ідей, практичних розробок, технологій, які успішно себе зарекомендували на ринку освітніх послуг.					
5	Володіння методологією і технологією науково-дослідницької діяльності.					
6	Обґрунтування концептуальних засад авторської технології навчально-виховної діяльності.					
IV	Технологічна компетентність					
1	Визначення освітніх проблем, які потребують інноваційного вирішення; виявлення факторів, що спричинили їхнє виникнення.					
2	Уміння оцінювати освітні інновації з точки зору доцільності їхнього використання при вирішенні проблем у педагогічній системі ЗНЗ.					

3	Проектування цілей і технологій інноваційної діяльності.					
	<i>Стратегічне та оперативне планування процесу реалізації освітніх інновацій.</i>					
5	Конструювання та використання нових способів професійної діяльності.					
6	Здатність до самоорганізації та організації роботи творчих груп педагогів.					
7	Моніторинг процесу і результатів реалізації інновацій.					
V	Інформаційно-комунікативна компетентність					
1	Володіння якісно новими технологіями доступу до глобальних інформаційних ресурсів й обробки даних.					
2	Уміння висувати, обґрунтовувати власні оригінальні ідеї та переконувати інших.					
3	Пізнавальна самостійність у пошуку, аналізі, оцінці, обробці, систематизації нових знань та їх творчого використання у вирішенні професійних задач.					
4	Включеність в інтерактивний процес міжособистісної взаємодії, обміну знаннями, ідеями, досвідом.					
5	Здатність до співпраці та взаємодопомоги у творчій діяльності.					
6	Здатність до сприйняття і розуміння чужих ідей					
VI	Рефлексивно-регулятивна компетентність					
1	Критичність мислення, здатність до оціночних суджень.					
2	Контроль, аналіз й оцінка власної діяльності, усвідомлення причин власних успіхів і невдач, зміна неефективних способів діяльності.					
3	Аналіз та усвідомлення свого професійного досвіду й досвіду інших					

	педагогів.					
4	Регуляція особистісних досягнень, наявність рефлексивного плану власного розвитку й самоосвіти.					
5	Сформованість індивідуального творчого стилю викладацької діяльності, відмова від застарілих стереотипів в роботі.					
6	Екзистенційне осмислення власного професійного й життєвого досвіду, яке дозволяє вийти на новий рівень цілепокладання.					

I на завершення кілька запитань біографічного характеру
(Відмітьте варіант відповіді у квадратику)

1. Стать	1) чоловік	☐
	2) жінка	☐
2. Вік	1) до 30 років	☐
	2) від 31 до 40 років	☐
	3) від 41 до 50 років	☐
	4) більше 51 року	☐
3. Освіта	1) Середня	☐
	2) Вища	☐
	3) Магістр	☐
4. Ваш викладацький стаж	1) відсутній	☐
	2) до 5 років	☐
	3) 6-10 років	☐
	4) 11-20 років	☐
	5) більше 20 років	☐
5. Кваліфікаційний рівень (напишіть)		
6. Місце проживання (роботи)	1) місто (обласний центр)	☐
	2) місто (районний центр)	☐
	3) селище міського типу	☐
	4) село	☐

